

2011

πεδίο: Πολιτισμός - Δραστηριότητες Τέχνης

Οδηγός εκπαιδευτικού για το Χορό - Κίνηση

[Στο Πλαίσιο των δραστηριοτήτων Αισθητικής Παιδείας
για όλες τις βαθμίδες της Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης]

Ο Οδηγός συνοδεύει τις δραστηριότητες του Θεάτρου που περιέχονται στο προτεινόμενο Πρόγραμμα Σπουδών για το "Νέο Σχολείο". Οι δραστηριότητες μπορούν να πραγματοποιηθούν από ενδιαφερόμενους εκπαιδευτικούς κάθε ειδικότητας, χωρίς να απαιτούνται εξειδικευμένες γνώσεις. Αποτελεί υλοποίηση των θεωρητικών αρχών που εκτίθενται στο εισαγωγικό σκεπτικό για το Χορό - Κίνηση στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση (2.5.1. και 2.5.2. του αντίστοιχου Χάρτη Πλοήγησης). Επίσης αποτελεί τμήμα του συνολικού ΠΣ για την Αισθητική Παιδεία όπως περιγράφεται στο Συνοπτικό σκεπτικό του πεδίου "Πολιτισμός - Δραστηριότητες Τέχνης" πρόταση β' (1.1.-1.6.).

ΕΣΠΑ 2007-13\Ε.Π. Ε&ΔΒΜ\Α.Π. 1-2-3

«ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21^{ου} αιώνα) – Νέο Πρόγραμμα Σπουδών, Οριζόντια Πράξη» MIS: 295450

Με συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε. Κ. Τ.)

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
Υπουργείο Παιδείας και Διά Βίου Μάθησης

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ ΓΕΝΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ

(αναφέρονται σε όλες τις δραστηριότητες του Προγράμματος Σπουδών για την Αισθητική Αγωγή, όπως προτείνονται στο έντυπο εισαγωγικών κειμένων της Πρότασης β', κεφ. 1 και 2):

Ποια είναι η προβλεπόμενη διδακτέα ύλη;

Δεν προβλέπεται διδακτέα ύλη! Απόσπασμα από το έντυπο εισαγωγικών κειμένων στο "Πρόγραμμα Σπουδών για το "Νέο Σχολείο", πεδίο: Πολιτισμός - Δραστηριότητες Τέχνης για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση, κεφ. 2:

"... Συνήθως η σύνταξη Αναλυτικού Προγράμματος για κάθε μάθημα Τέχνης, επεδίωκε την κατά το δυνατόν συστηματική κάλυψη όλων των περιοχών του αντίστοιχου αντικειμένου. Έτσι, νομοτελειακά, προσανατολιζόταν στη συσσώρευση ύλης γνωστικού κυρίως χαρακτήρα, επιλογή που ανέκαθεν ενίσχυε η ανάγκη για εύκολη αξιολόγηση των μαθητών και για γρήγορη ανάδειξη εκείνων που εξασφάλιζαν υψηλές επιδόσεις.

Η λογική όμως των δραστηριοτήτων εξοικείωσης με τους ποικίλους χώρους της καλλιτεχνικής έκφρασης, επιτρέπει επιλογές -και επεξεργασία μέσα στην τάξη- ορισμένων μόνον κομβικών εννοιών, που κρίνονται ως θέματα ιδιαίτερου κοινωνικού και ιδεολογικού βάρους, στα οποία είναι σημαντικό να εκτεθεί ο μαθητής χωρίς απαραίτητα να επιδιώκεται η κατάκτηση μιας γνωστικής ολότητας (ο καθορισμός της οποίας άλλωστε συνήθως υπαγορεύεται από μη ομολογημένες κυρίαρχες επιστημολογικές απόψεις για το αντικείμενο αυτό). Η επιλογή των δραστηριοτήτων που θα πραγματοποιηθούν σε κάθε τάξη, αποφασίζεται από τον εκπαιδευτικό που έχει αναλάβει το μάθημα. Ταυτόχρονα οι δραστηριότητες δεν προκαθορίζουν κάποια "σωστή" ή επιθυμητή στάση-ικανότητα-γνώση. Ο μαθητής, διανύοντας τις δραστηριότητες αυτές, ευαισθητοποιείται βιωματικά σε εναλλακτικούς τρόπους σκέψης και αναπτύσσει προσωπικές στάσεις για θέματα που αντιμετωπίζει ως μέλος της μικρής ομάδας."

Υπάρχει κάποιο υποστηρικτικό βοήθημα;

Ο εκπαιδευτικός που καθοδηγεί τις δραστηριότητες έχει στη διάθεσή του τρία ηλεκτρονικά έντυπα :

- το ηλεκτρονικό έντυπο εισαγωγικών κειμένων στο "Πρόγραμμα Σπουδών για το "Νέο Σχολείο", πεδίο: Πολιτισμός - Δραστηριότητες Τέχνης για την Υποχρεωτική Εκπαίδευση. Περιέχει τον Χάρτη Πλοήγησης και όλα τα κείμενα που αναφέρονται σ' αυτό το πεδίο, τα κείμενα σχετικά με τη ζώνη Αισθητικής Αγωγής καθώς και τα πέντε εισαγωγικά κείμενα για κάθε μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης (Μουσική, Εικαστικά, Θέατρο, Οπτικοακουστική

Έκφραση και Χορός - Κίνηση) χωριστά για κάθε βαθμίδα (Δημοτικό - Γυμνάσιο).

- Τα πέντε ηλεκτρονικά αρχεία του Προγράμματος Σπουδών -ένα για κάθε μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης (Μουσική, Εικαστικά, Θέατρο, Οπτικοακουστική Έκφραση και Χορός - Κίνηση)- με τις προτεινόμενες ανά ηλικιακή βαθμίδα δραστηριότητες οργανωμένες σε τέσσερις στήλες (τετράστηλα):
  - Στην πρώτη -που είναι και η πιο σημαντική- αναγράφεται η στοχοθεσία δηλαδή τα προτεινόμενα ελάχιστα ζητούμενα που είναι καλό να ικανοποιούνται με την ολοκλήρωση της κάθε ηλικιακής βαθμίδας. Με τον τρόπο αυτό μπορεί ο εκπαιδευτικός όχι μόνο να διαμορφώνει το μάθημα του αλλά και να ελέγχει την αποτελεσματικότητά του.
  - Στη δεύτερη στήλη διευκρινίζεται το αντικείμενο της στοχοθεσίας της πρώτης στήλης βοηθώντας έτσι και την παιδαγωγική μεθοδολογία που μπορεί να ακολουθηθεί.
  - Στην τρίτη στήλη αναφέρονται ενδεικτικές δραστηριότητες που αφενός βοηθούν στην αποσαφήνιση της στοχοθεσίας αφετέρου δίνουν ιδέες εκπαιδευτικής πράξης.
  - Στην τέταρτη στήλη αναφέρεται τυχόν υποστηρικτικό εκπαιδευτικό υλικό (υπάρχον ή προτεινόμενο για να παραχθεί) που μπορεί να βοηθήσει στην πραγματοποίηση των δραστηριοτήτων.

Από τις προτεινόμενες δραστηριότητες ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέγει, σύμφωνα με τις ανάγκες και τις δυνατότητες των μαθητών του, εκείνες που προγραμματίζει να πραγματοποιήσει. Στο Δημοτικό, είναι ανάγκη να προγραμματίζονται -όσο γίνεται- δραστηριότητες από όλες τις μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης εξίσου. Στο Γυμνάσιο, προγραμματίζονται δραστηριότητες μόνον από εκείνη τη μορφή καλλιτεχνικής έκφρασης που αντιστοιχεί στο συγκεκριμένο τετράμηνο.

- Τα πέντε ηλεκτρονικά αρχεία των "Οδηγών για τον Εκπαιδευτικό" -ένα για κάθε Πρόγραμμα Σπουδών (Μουσικής, Εικαστικών, Θεάτρου, Οπτικοακουστικής Έκφρασης και Χορού - Κίνησης)- με τις επιμέρους οδηγίες, σχεδιαγράμματα και συμβουλές για την αποτελεσματικότερη πραγματοποίηση των δραστηριοτήτων που αναφέρονται στο κάθε ΠΣ (τετράστηλα).

Πώς θα δουλεύουν τα παιδιά μέσα στην τάξη;

Οι δραστηριότητες μέσα στην τάξη θα πρέπει να είναι ομαδικές. Ήδη σε πολλές θεσμοθετημένες δραστηριότητες μέσα στο σχολείο (περιβαλλοντικές εργασίες, ευέλικτη ζώνη, διαθεματικότητα κ.λπ.) προβλέπεται το ομαδοσυνεργατικό μοντέλο διδασκαλίας ή, ακόμα καλύτερα, η Μέθοδος Project όπου, κατά την παραγωγή κάποιου συλλογικού έργου, προβλέπεται η λήψη αποφάσεων. Το πλαίσιο αυτό αποτελεί ιδανική προϋπόθεση για τις δραστηριότητες της Αισθητικής Αγωγής.

Πώς μπορούν να γίνουν αρκετά, σε τόσο περιορισμένο χρόνο;

Ο χρόνος για τις δραστηριότητες δεν είναι ποτέ αρκετός. Μερικές από τις δραστηριότητες (ιδίως της οπτικοακουστικής έκφρασης) μπορούν να πραγματοποιηθούν στο πλαίσιο άλλων γνωστικών αντικειμένων εξυπηρετώντας πρώτιστα τους γνωστικούς στόχους των αντικειμένων αυτών (δείτε και τα σχετικά με τη διαθεματικότητα παρακάτω). Έτσι, η ίδια δραστηριότητα μπορεί να επαναλαμβάνεται σε διαφορετικό πλαίσιο και να αποκτά νέες διαστάσεις στη συνείδηση των παιδιών. Γι' αυτό, στις ώρες της Αισθητικής Αγωγής είναι σημαντικό να πραγματοποιούνται δραστηριότητες – “μοντέλα” που εξοικειώνουν τους μαθητές με τη μεθοδολογία των δραστηριοτήτων, ώστε μετά να είναι σε θέση να μεταφέρουν την ίδια μεθοδολογία σε διάφορα άλλα αντικείμενα (ή όπως συχνά λέμε, “να μην δίνουμε στους μαθητές ψάρια, αλλά να τους μάθουμε να ψαρεύουν”). Αξίζει να έχουμε κατά νου, ότι σε πολλές από τις δραστηριότητες Αισθητικής Αγωγής συνδυάζονται ταυτόχρονα πολλοί νοητικοί στόχοι και καλλιεργούνται ταυτόχρονα διάφορες δεξιότητες που αποτελούν ζητούμενο και σε άλλα γνωστικά αντικείμενα.

Ποιος μπορεί να είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού που καθοδηγεί την πραγματοποίηση των δραστηριοτήτων Αισθητικής Αγωγής;

Στις ώρες Αισθητικής Αγωγής -όπου όλοι οι στόχοι επιδιώκονται μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες και προβλέπεται η ανάπτυξη πρωτοβουλιών καλλιτεχνικής έκφρασης από τους μαθητές- τότε ο εκπαιδευτικός οφείλει να περιορίζεται στο ρόλο του συντονιστή και να διευκολύνει την ελεύθερη έκφραση των παιδιών. Οφείλει να “γίνεται αδαής” και να αφοσιώνεται στην καλύτερη δυνατή διαχείριση της δημιουργικής διαδικασίας: στηρίζει δηλαδή υπογραμμίζει κάθε τόσο το πλαίσιο και το στόχο της δραστηριότητας, παιδαγωγικά τη δραστηριότητα, υπενθυμίζει τους πρακτικούς περιορισμούς, κινητοποιεί-στηρίζει όλα τα μέλη της ομάδας στην αναζήτηση εναλλακτικών λύσεων και συντελεί στο “συνθετικό - συνεργατικό” ξεπέρασμα των εσωτερικών εντάσεων μεταξύ των μελών της ομάδας προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα δεκάδες πρακτικά προβλήματα που θα προκύψουν.

Στο Γυμνάσιο ιδιαίτερα, ο εκπαιδευτικός που θέλει να συμβάλει ουσιαστικά σε μια προσπάθεια των μαθητών για θεατρική έκφραση, δεν χρειάζεται να διαθέτει

ιδιαίτερη θεατρική τεχνογνωσία ούτε να μεριμνά για την εξασφάλιση και λειτουργία των σκηνικών και του εξοπλισμού (πεδίο όπου τα παιδιά θα πρέπει να αναπτύξουν πρωτοβουλίες και να αναζητήσουν τις απαραίτητες λύσεις). Ο εκπαιδευτικός που θα θέλει να εμπυχώσει δημιουργικά τα παιδιά, θα πρέπει να θέτει ερωτήματα ουσίας όπως: γιατί φτιάχνουμε αυτό το θεατρικό στιγμιότυπο (ή τον αυτοσχεδιασμό κ.λπ.); Τι είναι εκείνο που **μας αρέσει** στο θέμα μας; Γιατί το διαλέξαμε; Τι είναι εκείνο που μας ενοχλεί στο θέμα μας; Τι μας φοβίζει; Τι θέλουμε να λέει η θεατρική μας αφήγηση στο θεατή; Πώς θα «δείξουμε» στο κοινό μας αυτό που θέλουμε να του πούμε; Πώς θα σιγουρευτούμε ότι ο θεατής μας δεν θα καταλάβει κάτι εντελώς διαφορετικό που ίσως "προδώσει" τις προθέσεις μας;

Τελικά ο εκπαιδευτικός πέρα από την αυτονόητη παιδαγωγική και συντονιστική ευθύνη της δραστηριότητας, θα πρέπει να έχει το ρόλο ενός «εν δυνάμει» αποδέκτη του έργου, ενός **μη ειδικού** που θα κληθεί να παρακολουθήσει κριτικά το προϊόν που διαμορφώνουν τα παιδιά με τις αποφάσεις τους. Γι αυτό σε κάθε στιγμή θέτει, στη διάθεση της ομάδας των μαθητών, τα ερωτήματά του ως μελλοντικός θεατής.

Προβλέπεται κάποιου είδους αξιολόγηση;

Η αξιολόγηση κάθε δραστηριότητας μπορεί να αναφέρεται σε τρία επίπεδα:

- αξιολόγηση του τελικού προϊόντος-έργου κάθε μικρής ομάδας **από το κοινό** προς το οποίο απευθύνθηκε. Εδώ αξίζει να επισημανθεί η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε με επιτυχία σε ορισμένες σχολικές διοργανώσεις:

Πριν από την έναρξη της παρουσίασης, οι μαθητές-"κοινό" εκλέγουν πρόχειρα μεταξύ τους ένα σώμα κριτών-αξιολογητών (περίπου 10% των παρόντων). Οι αξιολογητές χωρίζονται τυχαία σε δυο μικρότερες, ίσες ομάδες. Τα μέλη κάθε ομάδας κάθονται μέσα στην ίδια αίθουσα προκειμένου να παρακολουθήσουν τις παρουσιάσεις, αλλά συγκροτημένες σε χωριστά σώματα που δεν επικοινωνούν μεταξύ τους ή με τους υπόλοιπους μαθητές. Στο τέλος κάθε παρουσίασης, κάθε ομάδα αξιολογητών βαθμολογεί με κλίμακα 1-10 την συνολική της εντύπωση για το έργο που παρουσιάστηκε αθροίζοντας τις επιμέρους αντίστοιχες βαθμολογίες που έδωσαν τα μέλη της και διαιρώντας το άθροισμα δια του αριθμού των μελών της. Παράλληλα μπορεί να λειτουργεί μία ομάδα αξιολογητών από 2-3 ενήλικους που τυχόν παρευρίσκονται (συνήθως εκπαιδευτικών) και οι οποίοι οφείλουν να βαθμολογήσουν με την ίδια κλίμακα και την ίδια διαδικασία μέσου όρου στηριζόμενοι, βέβαια, στα δικά τους προσωπικά κριτήρια. Έτσι, μετά την παρουσίαση, ανακοινώνονται στο κοινό τρεις βαθμοί: ένας από την κάθε ομάδα μαθητών-αξιολογητών και ένας από την ομάδα των ενηλίκων. **Όλοι μέσα στην αίθουσα κατανοούν ότι οι συγκεκριμένες αξιολογήσεις είναι εντελώς υποκειμενικές (και πιθανόν άδικες) αλλά όλοι τις σέβονται ως έκφραση της διαδικασίας που ακολουθήθηκε.** Όλοι επίσης, έμπρακτα συνειδητοποιούν ότι απόλυτα έγκυρες και αντικειμενικές αξιολογήσεις δεν υπάρχουν!

(η παραπάνω διαδικασία αναφέρεται βέβαια σε διαδοχικές παρουσιάσεις πολλών μικρών ομάδων, σε κάποιο είδος "φεστιβάλ". Είναι στην κρίση των εκπαιδευτικών να την προσαρμόσουν ή να την παραλείψουν εντελώς)

- αξιολόγηση της συμμετοχής κάθε μέλους της μικρής ομάδας κατά τη διαδικασία παραγωγής του έργου. Τα μέλη της ομάδας αξιολογούν τη συμβολή κάθε μέλους, με κριτήρια όπως δημιουργική συμμετοχή, κατάθεση προσωπικού κόπου και προσπαθειών, διατύπωση πειστικών επιχειρημάτων, διαλλακτικότητα στις συζητήσεις ώστε η ομάδα να οδηγείται σε συνθετικές λύσεις κ.λπ. Ο εκπαιδευτικός καθοδηγεί ως συντονιστής αλλά δεν ψηφίζει. Η αξιολόγηση ολοκληρώνεται μέσα στη μικρή ομάδα αλλά δεν ανακοινώνεται στους υπόλοιπους μαθητές.
- αξιολόγηση της δραστηριότητας από τον εκπαιδευτικό, με κριτήριο την ποσοστιαία επίτευξη των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων που διατυπώνονται στο τετράστηλο του ΠΣ. Στην ουσία πρόκειται για ένα προσωπικό παιδαγωγικό ημερολόγιο του εκπαιδευτικού, όπου μπορεί να καταγράφεται "τι πήγε καλά και τι όχι". Αν οι ίδιες δραστηριότητες εφαρμόζονται από περισσότερους εκπαιδευτικούς ταυτόχρονα, οι τυχόν συγκρίσεις και διαπιστώσεις μπορεί να είναι πραγματικά πολύτιμες.

Μπορούν οι δραστηριότητες Αισθητικής Αγωγής "να μας κάνουν καλύτερους ανθρώπους";

Όλες οι δραστηριότητες καλλιτεχνικής έκφρασης και Αισθητικής Αγωγής, εξοικειώνουν τα παιδιά με την ιδιαίτερη αξία των εναλλακτικών οπτικών που μπορούν να προκύψουν για κάθε θέμα. Η υποκειμενική ματιά "του άλλου", που εκφράζεται για κάποιο πολύ συνηθισμένο θέμα ή αντικείμενο γύρω μας, η διαφορετική θεώρηση του κόσμου που μας περιβάλλει, είναι ίσως το πιο σημαντικό κοινωνικό χαρακτηριστικό των τεχνών. Τα παιδιά, μέσα από κατάλληλα σχεδιασμένες δραστηριότητες, καλούνται να συνειδητοποιήσουν ότι καθετί μπορεί να αποκτά διαφορετικές σημασίες, ανάλογα με την οπτική γωνία που υιοθετούμε, και πως η κατανόηση της υποκειμενικής ματιάς κάθε μέλους της ομάδας πλουτίζει τη δυνατότητά μας να αντιμετωπίζουμε κριτικά την πραγματικότητα γύρω μας και συμβάλλει στον επικοινωνιακό πολιτισμό.

ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Δραστηριότητες χορού – κίνησης

{Στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων αισθητικής αγωγής για όλες τις βαθμίδες της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, στο «Νέο Σχολείο». Οι βασικές αρχές για τη θεωρητική τεκμηρίωση εκτίθενται στο εισαγωγικό σκεπτικό για το χορό – κίνηση (2.5.1. και 3.5.1.) Για κάθε εργαλείο που παρατίθεται στο οδηγό του εκπαιδευτικού υπάρχουν αντίστοιχες δραστηριότητες στο πρόγραμμα σπουδών στο έντυπο δραστηριότητες παιδείας χορού – κίνησης 2.5.3. 1 για το Νηπιαγωγείο και Α + Β τάξεις του δημοτικού σχολείου, 2.5.3. 2 για Γ + Δ τάξεις του δημοτικού σχολείου 2.5.3. 3 για Ε + ΣΤ τάξεις του δημοτικού σχολείου και 3.5.3 για τις τάξεις του Γυμνασίου}

Εισαγωγικό σημείωμα

Η Τέχνη στο σχολείο αποτελεί όχημα πολιτιστικής αγωγής και παιδείας υψηλού επιπέδου με την αξιοποίηση και συμμετοχή στην παιδευτική διαδικασία του νοητικού αλλά και του πνευματικού και ψυχικού δυναμικού του μαθητή. Η επίδραση της τέχνης του χορού τόσο στην σωματική και νοητική ανάπτυξη όσο στην πνευματική και στην αισθητική καλλιέργεια των παιδιών είναι πολύ μεγάλη. Ο χορός, που γίνεται με επίγνωση της αποστολής αυτής, μπορεί να συνδράμει στη μορφωτική προσπάθεια του σχολείου για δημιουργία δίοδου και υποστήριξη της μετάβασης από το λογικό σύστημα στο συμβολικό και μπορεί να αποτελέσει για τα παιδιά ισχυρό μέσο εκπαίδευσης, επικοινωνίας, χειραφέτησης και αγωγής πολιτισμικής.

Ο οδηγός εκπαιδευτικού έχει ως στόχο να δώσει στον εκπαιδευτικό, κατευθυντήριο σχεδιασμό και παιδαγωγικό δρόμο έτσι ώστε να μπορεί να επιλέγει και να διαμορφώνει το μάθημά του.

Πρόκειται για δραστηριότητες οι οποίες μπορούν να πραγματοποιηθούν από εκπαιδευτικό χωρίς εξειδικευμένη γνώση, αλλά με στοιχειώδη επιμόρφωση, να μπορεί να τις επιλέγει σύμφωνα:

- με την εμπειρία του

- τον σκοπό
- και τη δυναμική της τάξης - ομάδας.

Δεν πρόκειται δηλαδή για στενά καθορισμένη ύλη, με αυστηρή τεχνική πειθαρχία, αλλά για προτεινόμενα διδακτικά εργαλεία που μπορούν να συνδυαστούν, κατά την κρίση του εκπαιδευτικού, ώστε να διαμορφωθεί μια διδασκαλία ακριβής μεν αλλά ευέλικτη, ικανή και αποτελεσματική.

Το υλικό, τα διδακτικά εργαλεία, αρχίζοντας από μια απλή μορφή του περιεχομένου τους για την προσχολική ηλικία, με έναν προοδευτικά αυξανόμενο βαθμό πολυπλοκότητας και δυσκολίας, διατρέχει όλες τις τάξεις και τα επίπεδα. Το κινητικό υλικό, με ενδεικτικές οδηγίες εφαρμογής, επαναλαμβάνεται σε ένα όλο και πιο σύνθετο και απαιτητικό, σε κάθε κύκλο επίπεδο. Οι κύκλοι αυτοί αντιστοιχούν στις ακόλουθες ηλικίες/τάξεις:

- Νηπιαγωγείο και Α + Β τάξεις του Δημοτικού Σχολείου
- Γ + Δ τάξεις του Δημοτικού Σχολείου
- Ε + Σ τάξεις του Δημοτικού Σχολείου
- Α + Β + Γ τάξεις του Γυμνασίου

Στην Πρακτική του χορού είναι ορθό να μη διαχωρίζονται οι συνιστώσες του και για το πρόγραμμα θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη ότι οι διαφορετικές προσεγγίσεις της κίνησης βρίσκονται σε συσχετισμό. Ο εκπαιδευτικός θα τις συνδυάσει, επιλέγοντας, έτσι ώστε να αναδημιουργεί ένα κατευθυντήριο τύπο εργασίας (εργαστήριο) που περιλαμβάνει κυρίως τον πειραματισμό, τον αυτοσχεδιασμό και την έρευνα του μαθητή γύρω από το προτεινόμενο θέμα.

Ταυτότητα και ρόλος του εκπαιδευτικού

Χορός είναι ο συνειδητός έλεγχος της κίνησης του σώματος στο χωροχρόνο για δημιουργική έκφραση της εσωτερικής ευαισθησίας και διάνοιας. Συχνά οι εκπαιδευτικοί αντιλαμβάνονται το χορό σαν την απόκτηση βασικών κινητικών δεξιοτήτων, μάλλον, παρά σαν μια μορφή τέχνης. Βασικό εργαλείο του είναι η ίδια η κίνηση, η οποία συμβαίνει στον χώρο και στον χρόνο, αλλά ο χορός είναι κυρίως τέχνη, που ζει συνειδητά και πραγματώνεται τη στιγμή της δημιουργίας σαν ζωή ζώσα, απερίσταλη, ζωή που υμνεί, απελπίζεται ή προσεύχεται. Αποτελεί σύγχυση

να ονομάζεται χορός κάτι που δεν είναι. Ο χορός δεν είναι μια μέθοδος σωματικής εκπαίδευσης, ούτε μια απλή τεχνική αλλά καθορίζεται από μια αισθητική, είναι εμπειρία τέχνης, (όπου βέβαια το ενδιαφέρον εστιάζεται στη διαδικασία και όχι στο προϊόν. αφού ομιλούμε για την λειτουργία της τέχνης στο σχολείο).

Για τον εκπαιδευτικό, ο οποίος θα αναλάβει να διαχειριστεί με τους μαθητές του δραστηριότητες χορού – κίνησης, είναι απαραίτητη μέσα στα χρονικά όρια των προγραμμάτων επιμόρφωσής του η απόκτηση:

- Ενός βασικού λεξιλογίου κίνησης .
- Τρόπων με τους οποίους θα δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να διερευνήσουν τις σωματικές – κινητικές τους δυνατότητες.
- Ενός λεξιλογίου «αισθητικών στοιχείων».
- Τρόπων με τους οποίους από την κιναισθητική συνειδητοποίηση θα διευκολύνεται η αισθητική εμπειρία .

Η γνώση του αντικειμένου είναι σημαντική αλλά πιο σημαντική είναι η ικανότητα του δασκάλου να προσελκύει τους μαθητές στο χορό. Το να προκαλέσει ένας δάσκαλος τη συμμετοχή είναι σημαντικό στο να διευκολυνθούν οι μαθητές να μετατρέψουν μια κίνηση σε αισθητική εμπειρία. Αυτό στην πράξη σημαίνει πως η αναζήτηση μιας διδακτικής στην Τέχνη με προϋπόθεση ότι «η έννοια του καλλιτεχνικού δεν μπορεί να περιοριστεί σε μια μόνο άποψη, αφορά στη δημιουργία ενός παιδαγωγικού, επικοινωνιακού κλίματος με βασική συνθήκη τον ελεύθερο διάλογο για στοχασμό και ανταλλαγή απόψεων, πάνω στο θέμα και στα ερωτήματα που η Τέχνη του χορού διαχειρίζεται.

Αποτελεσματική διδασκαλία του χορού – κίνησης

Για να είναι αποτελεσματική η διδασκαλία χορού – κίνησης ο εκπαιδευτικός απαραίτητως χρειάζεται:

- Να διαθέτει μια γνώση και ικανότητα χρησιμοποίησης των βασικών στοιχείων κίνησης: «αντίληψη του σώματος, αντίληψη χώρου, αντίληψη βάρους, χρόνου και ροής, της σχέσης με συμμαθητές - χορευτές και την ομάδα.

Με τη μελέτη και ανάλυση της δομής της κίνησης, όπως αυτή προτείνεται από τον Laban, είναι δυνατή η απόκτηση ενός πλούσιου κινητικού λεξιλογίου, απαιτείται

όμως επιπρόσθετη εκπαίδευση στον τομέα της αισθητικής για την απόκτηση της γνώσης που αφορά στα αισθητικά στοιχεία.

- Να γνωρίζει τις θεμελιώδεις αρχές οργάνωσης και τις διαδικασίες αξιοποίησης των διδακτικών εργαλείων.
- Να είναι σε θέση να προσφέρει στην τάξη του τις κατάλληλες μαθησιακές συνθήκες για την δημιουργική διδασκαλία. Να μπορεί όχι μόνο να επιλέγει τις κατάλληλες ασκήσεις, αλλά να είναι σε θέση να αναδεικνύει τα διδακτικά εργαλεία πέρα από το προφανές κινητικό τους περιεχόμενο στα ανεπίσημα, κρυφά στοιχεία, το έντεχνο χορευτικό υλικό.
- Να ορίζει με σαφήνεια τη συνθήκη, τον περιορισμό της κατάστασης, να ενδιαφέρεται για την ενδυνάμωση και καλλιέργεια της κριτικής ικανότητας (οι μαθητές δεν καλούνται να απαντούν με οποιαδήποτε ιδέα της έμπνευσής τους, αλλά με εκείνη που ανταποκρίνεται στους περιορισμούς της κατάστασης).
- Να προτρέπει και να διευκολύνει το μαθητή στην ενεργή συμμετοχή. Να τον ενθαρρύνει να κάνει τις δικές του επιλογές, με τη δημιουργία ενός παιδαγωγικού, επικοινωνιακού κλίματος μαθητοκεντρικής μάθησης, με βασική συνθήκη τον ελεύθερο διάλογο για στοχασμό και ανταλλαγή απόψεων πάνω στο θέμα και στα ερωτήματα που ο χορός διαχειρίζεται.
- Να δίνει χρόνο και ελευθερία στους μαθητές να λειτουργούν τη φαντασία τους.
- Κυρίως να παραμένει ο ίδιος ανοιχτός στις προκλήσεις και σε διαρκή εξερεύνηση της μάθησης.

Πρακτικές/ στρατηγικές στη διδασκαλία του χορού

Πρακτικές και τρόποι με τους οποίους ο εκπαιδευτικός ενθαρρύνει την εκπαίδευση στο χορό, τη δημιουργικότητα και έκφραση του μαθητή:

- Σινιάλο για την έναρξη και λήξη μιας δράσης:
  - ηχητικό/ ήχος, λόγια,
  - οπτικό/χειρονομία, κίνηση,
  - απτικό/ άγγιγμα, ώθηση
- Φυσική επίδειξη/ παράδειγμα δράσης από τον ίδιο το δάσκαλο.

- Προσδοκίες συμπεριφοράς, κανόνες που διασφαλίζουν την σωματική και ψυχολογική ασφάλεια των μετεχόντων.
- Ερωτήσεις και προτάσεις για πιθανούς τρόπους διερεύνησης του θέματος, κυρίως για τους αρχάριους μαθητές, πιθανοί τρόποι επινόησης χορού μέσω της χρήσης των βασικών στοιχείων της κίνησης και των μεταξύ τους σχέσεων.
- Παράλληλη ανατροφοδότηση ενώ οι μαθητές κινούνται.
- Συνεργασία - συνδημιουργία οδηγίες και προκλήσεις, από τον εκπαιδευτικό, για πιθανούς δρόμους συνεργασίας, επινόησης και διευκόλυνσης στη σύνθεση κατά την συνδημιουργία των μαθητών σε ομάδες.
- Παρουσίαση, εκτέλεση – ερμηνεία από τους μαθητές. Με την φυσική επίδειξη δηλώνονται, ως αποτέλεσμα, οι στόχοι και οι σκοποί του μαθήματος.
- Αποτίμηση και ανατροφοδότηση, περιγραφή ή επαναδιατύπωση της απόδοσης, θετική ανατροφοδότηση για την ικανότητα, την απόδοση, τη συμπεριφορά και συμμετοχική συνεργασία του μαθητή.

Κριτήρια για την επιλογή της καταλληλότερης μεθόδου διδασκαλίας

Για τον σχεδιασμό ενός αποτελεσματικού μαθήματος χορού – κίνησης ο εκπαιδευτικός χρειάζεται:

- Να γνωρίζει την αντίληψη της τάξης - ομάδας για τον χορό (εσωτερική ανάγκη, ψυχαγωγία, κοινωνική εκδήλωση, εκπαίδευση).
- Να διερευνήσει τον ενθουσιασμό και την προθυμία της τάξης για το χορό.
- Να γνωρίζει τις δυνατότητες και τις γνώσεις των μαθητών.
- Να ορίσει με σαφήνεια τους στόχους (μετρήσιμοι, ρεαλιστικοί, εφικτοί), τις επιθυμητές χορευτικές (κινητικές, εκφραστικές) ικανότητες που πρέπει να αποκτηθούν από τους μαθητές.
- Να επιλέγει από το παιδαγωγικό υλικό τα κατάλληλα εργαλεία και να ξαναγυρνά να διαφωτίζει και να εμπλουτίζει αυτό το παιδαγωγικό υλικό.
- Να επιλέγει τον κατάλληλο τρόπο αξιολόγησης.

Κατάλληλη μέθοδος διδασκαλίας

Στην προσπάθεια να προσδιοριστεί ο αποτελεσματικότερος τρόπος διδασκαλίας του χορού – κίνησης βασική επιλογή αποτελεί η ενεργή μαθητοκεντρική διδασκαλία, κατά την οποία ο παιδαγωγός προσφέρει κίνητρα στον παιδαγωγούμενο για ενδυνάμωση ώστε να οικοδομήσει κυρίως ο ίδιος τη γνώση και να γίνει δημιουργός της ιστορίας και της κουλτούρα, με συνείδηση της αποστολής του για μελλοντική κριτική επέμβαση στην κοινωνική πραγματικότητα.

Προσφέροντας ωστόσο διαφορετικούς τρόπους εκμάθησης (κατά περίπτωση) ο δάσκαλος αυξάνει τις πιθανότητες για καλύτερη κατανόηση του αντικειμένου και διασφαλίζεται έτσι το ότι οι μαθητές μπορούν να κερδίσουν το μέγιστο δυνατό μέσα από τα χορό.

Η τεχνική και δημιουργική εκμάθηση στο χορό βασίζεται στην αιτιολογημένη χρήση μεθόδου διδασκαλίας, η οποία έχει να κάνει με επιλογές ανάμεσα στην ελευθερία της δημιουργίας και της έρευνας και στη φυσική επίδειξη για τη το πέρασμα μιας γνώσης από τον εκπαιδευτικό στον μαθητή.

- Δημιουργική μέθοδος

Το «τι» της ενέργειας είναι προκαθορισμένο, στο «πώς», στον τρόπο εκτέλεσης μπορεί ο καθένας ν' απαντήσει με το δικό του τρόπο, μπορεί να επεξεργαστεί και να διαχειριστεί, να συσχετίσει και να ερμηνεύσει μέσω του βιώματος. Το «φαινόμενο της βιωμένης εμπειρίας, απαιτεί ένα συνειδητό σώμα το οποίο γνωρίζει, αυτό το ίδιο, μόνο του». Ο εκπαιδευτικός πρέπει να δώσει χρόνο στο μαθητή να ανακαλύψει και να εμβαθύνει στην κίνηση και το κιναισθητικό νόημα μέσα από το δρόμο του πειραματισμού. Στην πλειοψηφία των προτεινόμενων δραστηριοτήτων χορού προβλέπεται να χρησιμοποιηθεί η «μέθοδος της επίλυσης προβλημάτων» μέσω της οποίας και σε συνδυασμό με τη «μέθοδο μετάβασης από το γνωστό στο άγνωστο» και από το απλό στο πιο σύνθετο ανακαλύπτεται και εξασφαλίζεται η καινούργια γνώση.

- Μέθοδος μίμησης προτύπου

Σε αντίθεση με πολλές σύγχρονες θεωρίες οι εκπαιδευτικοί μπορούν αρχικά να αναπτύξουν τη χορευτική γνώση και την κινητική δεξιότητα στους μαθητές τους με τη μίμηση. Έτσι, θα υπάρξει μια βασική συσχέτιση ανάμεσα στην αυθόρμητη

έκφραση - εκτέλεση και τη δημιουργία αξιόλογων έργων τέχνης Η ανάγκη για μεταφορά αυτών των γνώσεων και δεξιοτήτων (όπου βέβαια οι συναισθηματικές ποιότητες παίζουν σημαντικό ρόλο) καθώς και η ανάγκη για σωματική ασφάλεια που απορρέει από την ιδιαιτερότητα του χορού επιτρέπουν (κατά περίπτωση επιβάλλουν) επιλεκτική εφαρμογή και χρήση της «μεθόδου μίμησης προτύπου». Ο όρος «μίμηση» με την Αναγεννησιακή έννοιά του (εσωτερίκευσης περασμένων μοντέλων σαν ουσιαστικά στοιχεία της δημιουργικής διαδικασίας φαίνεται να είναι πολύ αποδοτική). Μίμηση δεν σημαίνει απαραίτητα αντιγραφή και δεν υπερβαίνει την προσωπική έκφραση και αισθητική. Ούτως ή άλλως ο δάσκαλος από μόνος τους είναι ένα πρωταρχικό πρότυπο και δυνατή πηγή έμπνευσης.

Ως προς τον τρόπο προσέγγισης του αντικειμένου ο εκπαιδευτικός δεν χρειάζεται να αποφασίσει τελεσίδικα, αλλά χρειάζεται να είναι σε θέση ανάλογα με τις απαιτήσεις των δραστηριοτήτων και τις ανάγκες των μαθητών να κινηθεί στους τρεις (σε γενικές γραμμές) δυνατούς τρόπους εκμάθησης:

- Ολιστικός τρόπος είναι αυτός κατά τον οποίον γίνεται εργασία πάνω στο θέμα συνολικά με στόχο την κατανόηση του θέματος εξ αρχής στην ολότητά του.
- Σειραϊκός – μερικός τρόπος είναι όταν η πρόσληψη γίνεται στα μέρη του συνόλου της γνώσης και συντίθενται κατόπιν βήμα - βήμα στο σύνολό του το αντικείμενο.
- Συνδυαστικός τρόπος είναι ο συνδυασμός των δύο προηγούμενων τρόπων (ολιστικού και μερικού) ανάλογα με το μέγεθος, τις δυνατότητες, τις δυσκολίες, την ηλικία, την ικανότητα μάθησης, της τάξης κ.λ.π.

Για την αξιολόγηση των μαθητών

Ο εκπαιδευτικός θα χρειαστεί να επιλέξει ανάλογα με το είδος του μαθήματος και τις ανάγκες των μαθητών την κατάλληλη μέθοδο αξιολόγησης των ικανοτήτων:

- Διαγνωστική αξιολόγηση /αναγνώριση ικανοτήτων και ελλείψεων του μαθητή.
- Ανατροφοδοτική αξιολόγηση /feedback στον μαθητή για την πρόδό του ως προς τους στόχους που έχουν τεθεί.

- Καταληκτική αξιολόγηση /εκτίμηση της γνώσης που αποκτήθηκε σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Αυτοαξιολόγηση

Η αξιολόγηση της εκπαιδευτικού αυξάνει την αποτελεσματικότητά του και αφορά:

- Στην επιλογή και τον σχεδιασμό του κατάλληλου υλικού (προετοιμασία).
- Στον τρόπο που αυτό παρουσιάζεται στους μαθητές.
- Στην διαχείριση του χρόνου και την κατανομή της ύλης.
- Στην δημιουργία ασφαλούς και ενθαρρυντικού περιβάλλοντος για εξερεύνηση, δημιουργικότητα, φαντασία.
- Στην επιτυχημένη εφαρμογή της αρχής του «προσιτού», μετάβαση από το γνωστό στο άγνωστο, από το απλό στο πιο σύνθετο, από το εύκολο στο πιο δύσκολο, από το γνωστό στο άγνωστο, από το συγκεκριμένο στο γενικό.

Είναι εξαιρετικά αποτελεσματικό το να διατηρεί ο εκπαιδευτικός ημερολόγιο εργασίας στο οποίο καταγράφει:

- Πριν την υλοποίηση (την περιγραφή δραστηριοτήτων, προσδοκώμενα αποτελέσματα)
- Μετά την υλοποίηση (σχολιασμό στα θέματα: ρεαλιστικοί οι στόχοι, ενεργή συμμετοχή των μαθητών στις δραστηριότητες, δυναμική της ομάδας, συνεργασία, αποτελεσματικότητα της μεθόδου διδασκαλίας, τι θα μπορούσε να είχε αλλάξει ώστε να είχε διευκολυνθεί η μαθησιακή διαδικασία κ..λ.π.

Κανόνες λειτουργίας της τάξης

Μπορούν να αποφασιστούν από κοινού με τους μαθητές οι βασικοί κανόνες οι οποίοι αφορούν στα:

- Ασφάλεια.
- Ειδική ενδυμασία.
- Κοσμήματα.
- Γυμνό πόδι .

- Καθυστέρηση στην προσέλευση.
- Πορτφόλιο.
- Πίνακας ή φάκελος υλικού σπουδής (φροντιστηρίου).
- Ημερολόγιο εργασίας των μαθητών.

Διαμόρφωση τάξης - μαγεία της τέχνης

Για να εισάγουμε τα παιδιά στην ατμόσφαιρα και τη μαγεία της τέχνης τους ζητάμε να μπουν στον χώρο ψιθυριστά, να βγάλουν τα παπούτσια και τις κάλτσες τους και να καθίσουν σε κύκλο ώστε να ξεκινήσει το μάθημα, (για τα νήπια έχει οροθετηθεί με χαρτοταινία).

Για την ελεύθερη και ασφαλή κίνηση των μαθητών, κατά την υλοποίηση των δραστηριοτήτων κίνησης και χορού, απαιτείται κατάλληλη αίθουσα η οποία καλό είναι να διαθέτει:

- Ξύλινο πάτωμα .
- Χώρο αποθήκευσης υλικού.
- Σύστημα ήχου/ cd player.
- Σύστημα εικόνας/ dvd player, video προβολέα και οθόνης προβολών.
- Επιθυμητή η ύπαρξη καθρέφτη, αλλά με κουρτίνες, ώστε να υπάρχει απαραίτητως η δυνατότητα αυτός να κρύβεται .

Σε κάθε άλλη περίπτωση προτείνεται, διαμορφωμένη κατάλληλα, η σχολική τάξη.

Δομή ενός μαθήματος χορού - κίνησης

Δεν είναι η μοναδική δυνατή προσέγγιση είναι όμως δοκιμασμένη και αποδοτική. Δεν έχει άλλο σκοπό παρά να λειτουργήσει ως ένα πλαίσιο δράσης που θα διευκολύνει τον εκπαιδευτικό να καταστεί αποτελεσματικότερος ώστε να βοηθήσει ουσιαστικά την ομάδα του για εκπαίδευση, έκφραση και δημιουργία.

Στην αρχή, πριν τις λεπτομέρειες του περιεχόμενου, σημειώνονται στοιχεία που αφορούν στη συνολική κατεύθυνση του μαθήματος: το θέμα, οι στόχοι, οι επιμέρους στόχοι, τα υλικά, η προτεινόμενη διάρκεια και μερικές βασικές υποδείξεις, όπου χρειάζονται.

Τεχνική ανάπτυξης

Περιλαμβάνει πέντε φάσεις:

1. Φάση: ζέσταμα (warm up)

α. Γνωριμία/ πρόθεση του μαθήματος.

Περιλαμβάνει δραστηριότητες συγκέντρωσης, προσοχής, επικοινωνίας και γνωριμίας που αφορούν στο όνομα, επιθυμίες, προσδοκίες κλπ (συντά οι δραστηριότητες επιλέγονται σε μια σχέση με το θέμα που πρόκειται η συνάντηση να διαπραγματευτεί).

Ο εκπαιδευτικός ανακοινώνει σε συντομία την πρόθεση του μαθήματος.

β. Σωματικό ζέσταμα

Για την σωματική προετοιμασία ένα τυπικό σύντομο ζέσταμα, με τη μέθοδο της μίμησης προτύπου (με την Αναγεννησιακή σημασία του όρου/ ο όρος «μίμηση» δεν σημαίνει απαραίτητα αντιγραφή) ή με αναζήτηση απαντήσεων σε κινητικά προβλήματα που εισάγει το εκπαιδευτικός με στόχο την προθέρμανση και ψυχοκινητική ανάπτυξη (κυρίως των μαθητών των πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου) την προγύμναση, την ενεργοποίηση και την αύξηση της ετοιμότητας του σώματος και των αισθήσεων για τις απαιτήσεις της ανάπτυξης του θέματος.

2. Φάση Β: εισαγωγή στο θέμα. (introduction to the theme)

Ο εκπαιδευτικός επιλέγει τον τρόπο με τον οποίο θα εισάγει το θέμα.

Πιθανοί τρόποι εισαγωγής είναι για παράδειγμα: ο λόγος, οι εικόνες, προβολή slides, μουσική ακρόαση κ.λ.π.

Κυρίως θα χρησιμοποιήσει ερωτήσεις για κινητικές απαντήσεις που έχουν σχέση με το θέμα της ανάπτυξης. Οι ερωτήσεις είναι ένας τρόπος για να ενεργοποιηθεί η φαντασία των παιδιών και να παροτρυνθούν σε αντίδραση, δράση, κίνηση. Η διανοητική διεργασία που προκαλεί η ερώτηση είναι συχνά σημαντικότερη από την απάντηση.

Ο εκπαιδευτικός, αξιοποιώντας τις προϋποθέσεις της κίνησης (σώμα, χώρο, χρόνο, δυναμική) θα επιδιώξει την κατανόηση των αρχών της και θα στοχεύσει στην απόκτηση μιας ποικιλίας δυνατών μέσων για έκφραση στο θέμα του μαθήματος κυρίως μέσω της μεθόδου επίλυσης προβλημάτων.

3. Φάση Γ: Ανάπτυξη του θέματος (development the theme)

Δοκιμάζουν να διερευνήσουν όχι μόνον τις δυνατότητες κίνησης αλλά και μια εσωτερική συνειδητοποίηση της κίνησης (το πρώτο βήμα για να γίνει η κίνηση χορός είναι να δοθεί προσοχή σε αυτήν).

Οι μαθητές δουλεύουν μόνοι τους ή σε μικρές ομάδες και συνεχίζουν να αναζητούν κινητικές λύσεις σε ζητούμενα του θέματος, δοκιμάζοντας συνδυασμούς, δημιουργώντας μικρές ροές/ κινητικές φράσεις, οι οποίες μπορούν να αναπαραχθούν, να βελτιωθούν και να αποτελέσουν σύνθεση χορού.

Υποβάλλουν την ατομική ανακάλυψη στην ομάδα για κοινή δημιουργία χορευτικής σύνθεσης (διδάσκουν τις κινήσεις που ανακάλυψαν ο ένας στον άλλον).

4. Φάση Δ: Το θέμα /εκτέλεση / χορός (the theme)

Οι μετέχοντες εκτελούν τον «μεγάλο χορό» ή παρουσιάζουν σε μικρότερες ομάδες τη σύνθεσή τους, χωρισμένοι σε εναλλασσόμενες ομάδες (θεατές - χορευτές).

5. Φάση Ε : Αποθεραπεία /αποτίμηση/ ανατροφοδότηση (warm down /feedback)

Όταν η συγκέντρωση, η συμμετοχή και η ένταση της ομάδας στις δραστηριότητες είναι κουραστικές τελειώνουμε με χαλάρωση ή ασκήσεις και παιχνίδια αποθεραπείας για την αποκατάσταση των λειτουργιών του οργανισμού και την συναισθηματική ρύθμιση. Η ανατροφοδότηση, η αξιολόγηση, ο αναστοχασμός και αποτίμηση με διάθεση μάλλον τον έπαινο της προσπάθειας και λιγότερο την κριτική στάση γίνεται μέσα από συζήτηση πάνω στους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους ανταποκρίθηκαν στο ζητούμενο του θέματος οι διαφορετικές ομάδες και τα πρόσωπα. Άλλοτε οι μετέχοντες εκφράζονται με ένα παιχνίδι αποχαιρετισμού, μια σύντομη εικαστική δημιουργία, γράφουν ένα μικρό ποιητικό κείμενο ή εκτελούν έναν αυτοσχεδιαστικό χαλαρό και ήσυχο χορό.

Μπορεί κατά την ανάπτυξη του θέματος η τάξη – ομάδα να περάσει από όλα αυτά τα στάδια, ίσως όμως παρακάμψει κάποια ή δεν φτάσει ποτέ σε κάποια άλλα. Όταν πρόκειται για ανθρώπινες ομάδες τα πάντα είναι ρευστά.

Βασικά εργαλεία

Εργαλείο 1: ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ

Για τη διαμόρφωση κριτικής, αισθητικής- καλλιτεχνικής αντίληψης για το χορό

1.1. Ιστορία του χορού: για μια δημιουργική συνομιλία και σχέση με το παρελθόν του χορού και ισχυρή σύνδεση με το παρόν και το μέλλον του. Από τον αρχαιοελληνικό χορό «γερανό» στο σημερινό ζεϊμπέκικο κι από την αυστηρή φόρμα του κλασσικού χορού στην ελευθερία του hip hop.

- Εξοικείωση με την αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο.
- Εξοικείωση με την ορολογία του χορού.

1.2. Ενεργητική παρακολούθηση σπουδαίων παραστάσεων χορού

(βίντεο αρχείων)

- Πρόσληψη και αποκωδικοποίηση παράστασης.
- Βελτίωση της δυνατότητας να εκτελεί συγκριτικές και σύνθετες εργασίες.
- Δημιουργία κινητικής σύνθεσης χρησιμοποιώντας το βίντεο ως παρτιτούρα ή ως ένα βασικό ερέθισμα για αναδημιουργία και αναγνώριση του πως λειτουργεί η επανάληψη, η εξέλιξη και η παραλλαγή.
- Εξοικείωση με την δυνατότητα να ενθυμείτε σύντομες κινητικές φράσεις και να τις αναπαράγει με το δικό του σώμα, προοδευτικά από μια μικρή σειρά απλών κινήσεων περνά σε μεγαλύτερη φράση, σειρά με πολυπλοκότερες κινήσεις. Από τις αργές κινητές συνέχειες στις πιο γρήγορες με κλιμάκωση του ρυθμού.

1.3. Μεγάλοι χορευτές και χορογράφοι, σχολές, ρεύματα και τεχνικές στο σύγχρονο χορό:

Από τον εκφραστικό χορό της Isadora Duncan ως το χοροθέατρο της Pina Baush και το contact improvisation του Steve Paxton.

- Παρακολούθηση βίντεο (αποσπάσματα)
- Παρατήρηση διαφορετικών χορών και ανάπτυξη της ικανότητας αναγνώρισης διαφορετικών τεχνικών κίνησης.

- Επιλογή δύο τεχνικών κίνησης και κίνηση εστιάζοντας στις ομοιότητες και τις διαφορές τους.

Από τις τεχνικές στο σύγχρονο χορό: η περίπτωση του contact improvisation.

Παρατίθεται σχέδιο μαθήματος

Τίτλος: «μαζί /όχι μόνος» με θέμα: εξερεύνηση του σημείου επαφής / άγγιγμα, γλίστρημα

{Οπτικό υλικό στο διαδίκτυο για την τεχνική contact improvisation (ενδεικτικά)

<http://www.youtube.com/watch?v=yzb9Hnjnd5g&feature=relate> }

Η αυτοσχέδια επαφή (contact improvisation) είναι μια αυθόρμητη μορφή χορού, έχει όμως γενικές αρχές, σχεδιασμένες να παρέχουν ασφάλεια και να δώσουν ιδέες στους μετέχοντες για διερεύνηση των εκφραστικών ικανοτήτων του σώματος κινούμενο σε σχέση και επαφή με άλλο σώμα.

Οι φάσεις ανάπτυξης μιας συνάντησης contact improvisation:

- Ζέσταμα / Προετοιμασία για κίνηση. Ατομικές ασκήσεις για να έρθουν σε επαφή με το σώμα, τη βαρύτητα και τις αισθήσεις τους, εξερεύνηση του σημείου επαφής των μελών του σώματος μεταξύ τους και των μελών του σώματος με τη γη (touching, rolling, sliding, pivot, pushing /άγγιγμα, κύλισμα, γλίστρημα, περιστροφή, σπρώξιμο).
- Γνωριμία και επιλογή partner. Δουλειά σε ντουέτα με παιχνίδια, δράσεις και συνασκήσεις που αναπτύσσουν το αίσθημα της συναισθηματικής ασφάλειας και εμπιστοσύνης, οικοδομούν και ισχυροποιούν το αίσθημα της ευθύνης, είναι οι λεγόμενοι «παγοθραύστες» για το ξεπέρασμα του φόβου του αγγίγματος και την επικοινωνία με το άλλο σώμα, προϋποθέσεις για συνεργασία και συνδημιουργία.

Μερικά παραδείγματα «παγοθραυστικών» δραστηριοτήτων:

– Στο τρένο Όλη στην ομάδα, ο ένας πίσω από τον άλλον, πιάνονται γερά απ' την μέση και κλείνουν τα μάτια, εκτός από τον πρώτο και τελευταίο, σχηματίζοντας ένα τρένο. Αρχίζουν να μετακινούνται στο χώρο αργά στην αρχή, πιο γρήγορα αργότερα με εναλλαγές της ταχύτητας. Κάθε που πρόκειται να αλλάξει κατεύθυνση το τρένο, ο οδηγός σφυρίζει.

– *Λίκνισμα σε τρεις πλάτες* Τα μέλη της ομάδας χωρίζονται σε ομάδες των 4 ατόμων. Οι τρεις στηρίζονται σε γόνατα και χέρια και κάθονται στα τέσσερα γονατιστοί, ο ένας δίπλα και κοντά στον άλλον σχηματίζοντας μια πλάτη. Καλό είναι να έχουν κάτω από τα γόνατα τους ένα μικρό μαξιλάρι, ώστε να αποφύγουν κάκωση στην άρθρωση του γονάτου. Ο τέταρτος ξαπλώνει μπρούμυτα πάνω στην πλάτη, η οποία αρχίζει να κινείται συγχρονισμένα και αργά, αριστερά - δεξιά στο ρυθμό μιας μουσικής π.χ. Bolero του Ravel. Με την σειρά του ένας - ένας ξαπλώνει στην πλάτη των άλλων. Ενθαρρύνετε την ομάδα να βρει τρόπο να «ξεφορτωθεί» τον τέταρτο, π.χ. όλοι ξαπλώνουν, ώστε να κυλήσει από πάνω τους.

– *Πλάτη με πλάτη* Δυο - δυο κάθονται πλάτη με πλάτη. Ο ένας ακουμπά στην πλάτη του άλλου, κλείνει τα μάτια, ενώ ο άλλος τα έχει ανοιχτά και αρχίζουν να λικνίζονται μπρος - πίσω. Πιάνονται από τα χέρια και προσπαθούν να συγχρονιστούν, ώστε να σηκωθούν όρθιοι πάντα πλάτη με πλάτη. Αυτός που έχει μάτια ανοιχτά οδηγεί το ταίρι του σε διάφορες κατευθύνσεις μέσα στο χώρο.

– *Λίκνισμα σε κύκλο.* Κάθε μέλος της ομάδας με τη σειρά του μπαίνει στο κέντρο ενός κλειστού κύκλου που σχηματίζουν τα υπόλοιπα μέλη, που σφίγγονται ώμο με ώμο ή είναι γερά πιασμένοι από τα χέρια. Τα μέλη του κύκλου ωθούν μαλακά αυτόν που είναι στο κέντρο χαλαρός και αφημένος να ταλαντεύεται από τον έναν στον άλλον.

(Παραλλαγή Τα μέλη της ομάδας φτιάχνουν ένα "κρεβάτι" πιάνοντας σταυρωτά τα χέρια τους. Ένα μέλος ξαπλώνει πάνω τους και ο κύκλος αρχίζει μαλακά να τον ανεβοκατεβάζει).

- *Πήδημα στα χέρια των άλλων.* Τα μέλη στέκονται σε δύο ευθείες γραμμές ο ένας απέναντι στον άλλον, απλώνουν τα χέρια και πιάνονται. Ένας που δεν συμμετέχει στις γραμμές τρέχει ελαφρά, πηδά και ξαπλώνει μπρούμυτα πάνω στα χέρια τους. Αρχίζουν να κινούνται συντονισμένα πάνω - κάτω.
- *Πέταγμα ψηλά* Χωρίζονται σε ομάδες των 5 ατόμων. Ο ένας ξαπλώνει ανάσκελα χαλαρά στο πάτωμα και οι άλλοι 4 ψάχνουν τρόπους να τον σηκώσουν. Προτείνουμε οι δύο να πιάσουν πόδια, ένας κεφάλι κι ο άλλος λεκάνη, τον σηκώνουν και μαλακά με προσοχή τον ωθούν προς τα πάνω και τον πιάνουν πάλι.
- *Εμπιστοσύνη στο βάδισμα* Όταν σταματήσουν κάπου, το 1 περιγράφει στο 2 πού πιστεύει πως βρίσκεται. Μετά βγάζει το μαντήλι και διαπιστώνει πού πραγματικά βρίσκεται. Δίνεται 1 λεπτό για να πουν πώς ένοιωσαν ως οδηγοί και ως οδηγούμενοι.
- *Αυτοσχεδιασμός σε ζευγάρια* Σε ζευγάρια στα οποία ο ένας κλείνει τα μάτια. Τα παιδιά κρατούν επαφή με τα χέρια και αυτοσχεδιάζουν σε μουσική. Όταν η επικοινωνία στο ζευγάρι είναι ικανοποιητική, μπορούν να χάνουν την επαφή και να την βρίσκουν πάλι όχι μόνο με χέρια αλλά με διάφορα σημεία του σώματος.
- *Μάρτυρας και δράστης* Χωρίζονται δυο - δυο κάθονται. Ο ένας κλείνει τα μάτια, είναι ο «δράστης» ενώ ο άλλος τα έχει ανοιχτά, είναι ο «μάρτυρας». Ακούγεται μουσική ο «δράστης» αρχίζει να χορεύει αυτοσχεδιάζοντας πάνω στη μουσική καθώς ο «μάρτυρας» τον προσέχει και τον προστατεύει.
- *Ανταλλαγή thai massage σε ζευγάρια*
- *Φύλλο στον άνεμο* Η ομάδα χωρίζεται σε ζευγάρια. Το ένα μέλος της ομάδας (Αίολος) σπρώχνει κατά βούληση ένα συμπαίκτη του - φύλλο, ανάλογα με τη δύναμη και την κατεύθυνση που δίνει στο φύσημά του.

– *Οδηγός και οδηγούμενος.* Η ομάδα χωρίζεται σε ζευγάρια. Το ένα μέλος της ομάδας κλείνει τα μάτια (τυφλός) και αφήνεται στον συμπαίκτη του (οδηγητή) να τον μετακινήσει με προσοχή και ασφάλεια στο χώρο κρατώντας τον από το χέρι. Όταν σταματήσουν ο «τυφλός» χωρίς να ανοίξει τα μάτια του δείχνει με το δείκτη του χεριού του / απαντά στην ερώτηση του «οδηγητή» *δείξε μου που πιστεύεις ότι βρίσκεται η έξοδος της αίθουσας.*

– *Το σφουγγάρι και ο στίφτης.* Ο Α και ο Β στέκονται απέναντι ξεκινά ο ένας και στίβει το σώμα του άλλου (χέρια, πόδια, πρόσωπο, κορμό) με τα χέρια του στην αρχή μετά χρησιμοποιεί όλο το σώμα (όσο του επιτρέπει η εξοικείωση του με την σωματική επαφή)

– *Το ξετύλιγμα του εμβρύου* Ο Α βρίσκεται χαλαρά ξαπλωμένος στο πλάι. Τα πόδια είναι μαζεμένα στο στήθος σε στάση εμβρύου. Ο Β τον «ξετυλίγει και τον φέρνει αργά στην ύπτια θέση.

• *Ασφάλεια, δημιουργία συνθήκης για αυτοσχεδιασμό και έκφραση.* Μια δομικά, αυστηρή συνθήκη αυτοσχεδιασμού αποτελεί τη βάση της διαδικασίας για συνδημιουργία.

Ο πειραματισμός επιδιώκει να δώσει την ευκαιρία στους μετέχοντες να:

– εκφραστούν κινητικά διερευνώντας την αλήθεια της προσωπικής τους κίνησης.
– συνειδητοποιήσουν τις αντιδράσεις του ανθρώπινου σώματος κατά την επαφή με τη γη ή άλλο σώμα και την επίδραση που έχουν οι σκέψεις πάνω στην ποιότητα και την εκφραστική της κίνησης.

– επικοινωνήσουν ενσυνείδητα, πραγματικά, χωρίς δειλία, αυταρέσκεια, ανταγωνισμό ή θυμό.

– συντονίσουν τον προσωπικό τους ρυθμό και κίνηση με το ρυθμό και την κίνηση του και να δημιουργήσουν έναν διάλογο, έναν κοινό δρόμο κίνησης και έκφρασης.

Τα μεγαλύτερα παιδιά, κυρίως Γυμνασίου, δουλεύουν στις τεχνικές του contact :

- Σημείο επαφής
- Μεταβατικό έργο (να κινηθεί χωρίς καθόλου /ή με πολύ λίγη μεταφορά βάρους

- Εμπιστοσύνη για ανύψωση & κράτημα βάρους.
- Τρόποι κίνησης.
- Κύλιση & πτώση.
- Ορμή.

Εργαλείο 2. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ, ΧΟΡΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ, ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ

2.1 Στοιχειώδεις ενέργειες από την έμπνευση στη σκηνική δράση. Βασικές αρχές της δημιουργίας - παράστασης

- Η ικανότητα σύνθεσης.
- Τρόποι δημιουργίας χορογραφίας.
- Η έννοια της μυθοπλασίας.
- Η ανάγκη.
- Η πρωτοτυπία .
- Το πέρασμα από την προσωπική έκφραση στο «οικουμενικό» της τέχνης.

2.2 Τρόποι δημιουργίας χορογραφίας

- Με αυτοσχεδιασμό κατευθυνόμενο ή ελεύθερο, ατομικό ή ομαδικό.
- Μέσω του πολύτροπου συνδυασμού των κινήσεων με αλλαγές κατευθύνσεων, προσανατολισμού, επιπέδου, διαχείρισης του βάρους του σώματος, επιλογής ρυθμού, με βάση δηλαδή τα δομικά στοιχεία της κίνησης (βάρος, χρόνος, χώρος ροή, δυναμική, σχέση).
- Μέσα από τη διερεύνηση των κινητικών εκφραστικών ικανοτήτων του σώματος:
  - σε σχέση και επαφή με άλλο σώμα
  - σε σχέση με αντικείμενα
- Μέσα από τη διερεύνηση για την κινητική απόδοση:
  - λέξεων
  - ιστοριών ή θέματος
  - Κειμένου ποίησης

(παρατίθεται σχέδιο μαθήματος)

Τίτλος «Χάι κου» με θέμα: Αξιοποίηση των θεμελιωδών στοιχείων της κίνησης για την απόλαυση από τη χορευτική δημιουργία/ την κινητική απόδοση ενός σύντομου ποιητικού κειμένου.

2.3. Σχέσεις και επικοινωνία - λειτουργία και εμπύχωση ομάδας παράστασης

Η δημιουργία και οργάνωση παραστάσεων από τους μαθητές (σύμφωνα με τις αρχές της Παρεμβαίνουσας μη Κατευθυντικότητας (NDI) Michel Lobrot) επιδιώκεται με ερεθίσματα μέσω των οποίων δύναται να αξιοποιηθεί η φυσική περιέργεια και τόλμη του παιδιού στη δημιουργία.

2.4. Στοιχεία και άλλοι τομείς δημιουργίας για την παράσταση.

- Σκηνογραφία
- Ενδυματολογία
- Φωτισμοί
- Ήχος
- Τεχνική δοκιμή. Κατανόηση της έννοιας της πρόβας: Άσκηση στη συγκέντρωση, ηρεμία, αποφασιστικότητα και την αντοχή

2.5. Ερωτήματα που πρέπει να απαντηθούν σε σχέση με τη σύνθεση

Για τις εικονογραφικές, αρχιτεκτονικές, σκηνικές, λογοτεχνικές και μουσικές συνθέσεις είναι απαραίτητες οι :

- δραματουργικές απαντήσεις
- τι έχω να πω
- με ποιόν τρόπο
- πως γίνεται με τον δικό μου τρόπο
- ποια η είναι η κατάλληλη μουσική
- τι είδους κοστούμια θα χρησιμοποιηθούν ώστε να ενισχυθεί τη δημιουργία
- ποια σκηνικά θα δημιουργήσουν την κατάλληλη χωρική συνθήκη για να συμβεί

Εργαλείο 3: ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ

(structural analysis)

παρατίθενται σχέδια μαθημάτων

A:

για το Νηπιαγωγείο και Α + Β Δημοτικού Σχολείου με τίτλο: «Ο κήπος» και θέμα: :
Από την αλλαγή σχήματος και επιπέδου του σώματος στο χώρο στην αισθητική
εμπειρία του χορού.

B:

για ΓΥΜΝΑΣΙΟ και Ε + ΣΤ τάξεις του Δημοτικού Σχολείου με τίτλο: «Λι Σουν Κλωθώ»
και θέμα: Διερεύνηση της έννοιας της έκφρασης μέσα από την ποιότητα της
κίνησης, η οποία στηρίζεται στο σχήμα που προκύπτει από διαφορετικούς τρόπους
στήριξης και μέσα από την ποιότητα της κίνησης, η οποία στηρίζεται στη δυναμική
της.

Η κατανόηση της σχέσης σώματος και χώρου, χρόνου, δυναμικής και ροής της κίνησης, με στόχο ο μαθητής να μπει σε διαδικασία μετακίνησης και αλλαγής σχήματος, επιπέδων και θέσεων στο χώρο, δοκιμάζοντας διαφορετικές δυναμικές και ποιότητες στην κίνηση, ώστε το σώμα να κινείται με καθαρότητα, ροή και με την αλήθεια της προσωπικής κίνησης αποτελεί το περιεχόμενο του δημιουργικού χορού. Η τεχνική του αφορά στην κατανόηση και καλλιέργεια των κινητικών αρχών δομικά. Εκτός από το γνωστικό συστατικό να μαθαίνουν τα παιδιά τις έννοιες της κίνησης που σχετίζονται με το σώμα: χώρο, χρόνο, ενέργεια και τις σχέσεις μεταξύ τους, περιλαμβάνει επίσης την αισθητική εμπειρία και αισθητήρια συνειδητοποίηση.

3.1. Εξερεύνηση του σώματος και της κίνησης σε σχέση με το χώρο αφορά:
άμεσο/ έμμεσο τρόπο, σωματικά σχήματα, κατευθύνσεις, παράλληλη αντίθετη και συμμετρική κίνηση, επίπεδα, τρόποι μετακίνησης.

3.1.1. Κίνηση προκύπτει από τη δυνατότητα του σώματος να εκταθεί από ένα σταθερό σημείο:

- σε διάφορες κατευθύνσεις:

- μπρος
- πίσω
- δεξιά κι αριστερά
- διαγώνια
- και σε διάφορα επίπεδα:
  - πάνω
  - κάτω
  - ψηλό
  - χαμηλό
  - μεσαίο

3.1.2 Κίνηση προκύπτει στο χώρο που δημιουργείται ανάμεσα στα άκρα, τον κορμό και το κεφάλι διαμορφώνοντας διαφορετικό σχήμα

- το κεφάλι και τα άκρα όλα κοντά στον κορμό
- το κεφάλι και τα άκρα όλα μακριά από τον κορμό
- το κεφάλι και τα άνω άκρα κοντά στον κορμό, τα κάτω άκρα μακριά από τον κορμό

3.1.3. Κίνηση προκύπτει επίσης από την απόσταση και την κατεύθυνση που ορίζονται με την συνδυαστική τάση της κίνησης στο χώρο, δηλαδή την τροχιά.

- Σύνδεση δυο σημείων στο χώρο με καμπύλη κίνηση
- Σύνδεση δυο σημείων στο χώρο σε ευθεία γραμμή

3.1.4. Μέσα στη σφαίρα κίνησης /στο χώρο της κίνησης μπορούμε να παρατηρήσουμε το σώμα κινούμενο να ενεργεί σαν:

- επίπεδο
- σπίρα

3.2. Εξερεύνηση του σώματος και της κίνησης σε σχέση με το χρόνο με κοφτό - συνεχόμενο τρόπο, αργά - γρήγορα, επιτάχυνση – επιβράδυνση, ταυτόχρονη και διαδοχική κίνηση.

3.2.1. Μία παράμετρος του χρόνου είναι η ταχύτητα με την οποία εκτελείται μια κίνηση (γρήγορη όταν χρησιμοποιείται μικρή ποσότητα χρόνου, αργή όταν χρησιμοποιείται μεγάλη και μέση όταν χρησιμοποιείται αρκετή).

3.2.2. Η άλλη παράμετρος είναι η επιτάχυνση και επιβράδυνση που αποτελούν το μεσοδιάστημα από την αργή στη γρήγορη κίνηση και το αντίθετο. Μια τρίτη παράμετρος είναι ο ρυθμός της κίνησης.

3.3. Εξερεύνηση του σώματος και της κίνησης σε σχέση με το βάρος

Κίνηση με ελαφρύ ή δυνατό τρόπο.

3.4. Εξερεύνηση του σώματος και της κίνησης σε σχέση με την ροή. Ροή είναι ο προσωπικός τρόπος του κάθε ανθρώπου να κινείται {συγκρατημένα, με μικρές κοφτές και περιορισμένες κοντά και προς το κέντρο του σώματος κινήσεις ή χαλαρά, συνεχείς, ελεύθερες και απλωμένες προς τα έξω κινήσεις} και τούτο έχει να κάνει με τη διαχείριση της ενέργειας που καταναλώνει για την πραγματοποίηση ορισμένης κίνησης.

Με αυτόν τον τρόπο οι κινήσεις διακρίνονται:

- σε εξωστρεφείς (outgoing)
- εσωστρεφείς (incoming)
- αποκεντρωτικές (scattering)
- συγκεντρωτικές (centrifigural)

Η ροή της κίνησης διακρίνεται σε:

- περιορισμένη /με κρατημένο τρόπο
- ελεύθερη /με ελεύθερο τρόπο.

3.5. Εξερεύνηση του σώματος και της κίνησης σε σχέση με συνδυασμένα τα στοιχεία της κίνησης για την ανάπτυξη δεξιοτήτων κίνησης - συγκίνησης @ έκφρασης – ερμηνείας

Το σώμα μαλακό, αργό και αδύναμο, μπορεί ξαφνικά ή σταδιακά να γίνει δυνατό, πιο γρήγορο και ενεργητικό για να υπηρετήσει μια ιδέα, σκέψη ή συναίσθημα.

Παρατίθεται σχέδιο μαθήματος

Τίτλος «Χάι κου» με θέμα: Αξιοποίηση των θεμελιωδών στοιχείων της κίνησης για την απόλαυση από τη χορευτική δημιουργία/ την κινητική απόδοση ενός σύντομου ποιητικού κειμένου.

ΕΡΓΑΛΕΙΟ 4: ΡΥΘΜΟΣ – ΚΙΝΗΣΗ – ΦΩΝΗ

4.1 Ρυθμός και κίνηση

Ο ρυθμός παρέχει ασφάλεια, διέγερση, είναι ισχυρό κίνητρο για κίνηση, και ωθεί φυσικά και αβίαστα προς τη δράση και την εξωστρέφεια. Οι εμπειρίες του παιδιού σε σχέση με το ρυθμό (μουσική και κίνηση) περιλαμβάνουν:

- Αναπαραγωγή ήχων της καθημερινής ζωής που προκύπτουν από όργανα αλλά και διάφορα αντικείμενα.
- Ο μαθητής αναπαράγει ήχους, τους οποίους ακούει από τον εκπαιδευτικό.
- Δημιουργεί ηχητικές φόρμες με τη φαντασία του και τις «ντύνει» με κινήσεις και χορευτικές φόρμες.
- Με ηχηρές κινήσεις (body instruments) το παιδί βιώνει το ρυθμό και ταυτόχρονα εκφράζεται μέσα από αυτόν και τις κινήσεις του. Η κίνηση χρησιμοποιείται με τη μορφή «άηχου» χορού, αλλά και της κίνησης που παράγει «ήχο»

4.2. Πρωταρχικά στοιχεία και έννοιες ρυθμού (μέτρο, τονισμός, δυναμική, ένταση, ταχύτητα, ηχόχρωμα κλπ)

Ρυθμικές μουσικές αξίες: στη ρυθμική, το τέταρτο είναι η πρώτη αξία που διδάσκεται εφόσον είναι οικεία και γνώριμη σε κάθε άνθρωπο. Η κινητική του μετάφραση είναι

το κανονικό περπάτημα κανονικό. Τα μικρά παιδιά αγαπούν εξίσου το όγδοο που αντιστοιχεί στο τρέξιμο.

Μέτρα και μετρικό σχήμα: το μέτρο είναι ένα κλάσμα. . Ο αριθμητής δηλώνει πόσους χρόνους μετράμε σε κάθε μουσικό μέτρο ενώ ο παρανομαστής δηλώνει το είδος- την ποιότητα κάθε χρόνου. Τα μετρικά σχήματα είναι: τα απλά ($2/4, 3/4, 3/8$), τα σύνθετα ($4/4, 6/4, 6/8, 9/8$) τα μεικτά μέτρα ($5/4, 7/8$ κτλ.) και τα άνισα μέτρα: $5/4, 5/8, 7/8, 9/4$ κτλ. και χωρίζονται στα άνισα μέτρα με παρανομαστή το τέταρτο από εκείνα με παρανομαστή το όγδοο. Τα $3/4, 6/8$, τέλειος αριθμός (numerus perfectus): η χρονική διάρκεια των δύο αυτών μέτρων είναι ίδια. Η μεγάλη τους διαφορά είναι ο εσωτερικός τους τονισμός. Το κλάσμα $3/4$ σημαίνει ότι μετράμε σε τρεις χρόνους και ότι κάθε χρόνος είναι ένα τέταρτο. Το κλάσμα $6/8$ σημαίνει ότι μετράμε σε έξι χρόνους και ότι κάθε χρόνος είναι ένα όγδοο. Το κάθε κλάσμα προσδίδει διαφορετικό ύψος στην κίνηση και αυτό είναι που ενδιαφέρει τη ρυθμική.

Tempo αγωγή-ταχύτης ρυθμού: παραπέμπει στο πόσο γρήγορα και πόσο αργά θα παίξουμε ένα κομμάτι ή πόσο γρήγορα ή αργά θα εκτελέσουμε μια κίνηση. Τρία βασικά tempi που χρησιμοποιούνται είναι το *adagio*, το οποίο είναι αρκετά αργό, το *andante*, μέτριο, κανονικό σε ταχύτητα και το *allegro*, το οποίο είναι γρήγορο.

Accelerando – ritardando. *Accelerando* σημαίνει επιτάχυνση ενώ *ritardando* σημαίνει επιβράδυνση . Στην κίνηση μπορεί κανείς να περάσει από αργό βάδισμα σε ένα γρήγορο τρέξιμο και πάλι σε αργό βάδισμα. (*accelerando-ritardando*).

Staccato- staccato. Όταν ο ήχος κάθε νότας που παίζουμε ακούγεται διακεκομμένος και δεν ενώνεται με τον ήχο της επόμενης νότας, λέμε ότι παίζουμε *staccato*. Αντίθετα, όταν ο ήχος της διάρκειας μιας νότας ενώνεται με την αρχή της επόμενης, λέμε ότι παίζουμε *legato*. Το παραπάνω μπορεί να χρησιμοποιηθεί και στην ποιότητα της κίνησης. Η ροή στην κίνηση παραπέμπει στο *legato* ενώ η κίνηση που αποδίδεται σαν κίνηση διακεκομμένη, χωρίς ροή και συνέχεια λέγεται *staccato*.

Παύσεις: αποτελούν πολύ σημαντικό κεφάλαιο της ρυθμικής. Στο χορό η παύση σημαίνει πραγματική ακινησία. Το σταμάτημα στην κίνηση γίνεται εξωτερικά και εσωτερικά. Κρατάμε το διάφραγμα και την αναπνοή για να φανεί η διακοπή της διάρκειας που είναι η σημειωμένη παύση.

Δυναμική Piano-forte: Το piano σημαίνει απαλά, μαλακά και αποδίδεται με μια κίνηση , με έναν ήχο, οργανωμένο είτε ανοργάνωτο. Το forte σημαίνει δυνατά και έχει δυνατό και σκληρό ήχο. Ως κίνηση μπορεί να αποδοθεί με χτυπήματα ποδιών, με κραδασμούς, με ένταση στον ήχο που παράγει γενικότερα το σώμα. Πολύ ενδιαφέρον, ωστόσο, είναι όταν παράγεται μέσα από σωματική μυϊκή ένταση, περισσότερο σαν μια εσωτερική κινητήρια δυναμική κι όχι ως «περιφερειακή ενέργεια».

Crescendo-diminuendo: crescendo σημαίνει από το piano στο forte ενώ diminuendo σημαίνει από το forte στο piano. Το crescendo είναι πιο εύκολο να εκτελεσθεί κινητικά από ότι το diminuendo, που για να εκτελεσθεί χρειάζεται περισσότερο μυϊκό έλεγχο.

Staccato-legato: Όταν ο ήχος της διάρκειας μιας νότας ενώνεται με τον ακριβώς επόμενο, λέμε ότι ακούγεται legato. Αντίθετα, όταν ο ήχος της διάρκειας μιας νότας ακούγεται διακεκομμένος είναι staccato. Το ίδιο μπορεί να αποδοθεί και κινησιολογικά. Υπάρχουν στο χορό κινήσεις legato, ενωμένες και δεμένες μεταξύ τους έχοντας ροή, και κινήσεις staccato οι οποίες είναι κοφτές χωρίς διάρκεια και ροή.

Η αναπνοή: Οι κινήσεις χρειάζονται αναπνοή όπως οι μουσικές φράσεις. Με την αναπνοή οι κινήσεις και οι φράσεις αποκτούν περισσότερη καθαρότητα και καθιστούν πιο κατανοητή τη μουσική και την κίνηση. Η αναπνοή έχει δύναμη καθώς κατέχει όλα τα στοιχεία του ρυθμού όπως αρχή, τέλος, ένταση, χαλάρωμα κτλ.

Η δύναμη συνδέεται στενά με το χώρο και το χρόνο. Μέσα από τη δύναμη απλώνεται ο ήχος στο χρόνο και στο χώρο, και μέσα από τη χορογραφία γίνεται πιο χειροπιαστή η έννοια του χώρου και της φόρμας.

Οι τονισμοί αποτελούν δυναμικό στοιχείο.

4.3. . Φωνή

Με τη φωνή του πειραματίζεται στη χρήση του λόγου, της φωνής, τους θορύβους, τα φωνήματα, το τραγούδι. Μέσα από τον λόγο, τα ονόματα, τους μήνες, τις παροιμίες κ.ά. δημιουργούνται επαναλαμβανόμενα ρυθμικά σχήματα και μεταφράζονται σε κινητικά

ενδεικτικές δραστηριότητες για πειραματισμό με τη φωνή:

- **Sounding:** η φωνή αυτοσχεδιάζει με κραυγές και φωνήματα, καθώς το σώμα κινείται σε απλή επαναλαμβανόμενη κίνηση. Είναι είδος αγαπητό στα παιδιά και προσφέρεται συχνά για απείθαρχα παιδιά, καθώς πετυχαίνει εκτόνωση της έντασης.
- Αυτοσχεδιασμός φωνής πάνω σε ρυθμική βάση και δεδομένη δυναμική κίνηση.
- Ο εκπαιδευτικός ζητάει από τα παιδιά να βγάλουν ήχους που ανοίγουν:
  - τρύπα στον τοίχο,
  - μπορούν να σβήσουν ένα κερί,
  - να φτάσουν στο φεγγάρι.
- ο εκπαιδευτικός ζητάει από τους μαθητές να μιμηθούν διάφορους ήχους:
  - με στόμα ανοικτό,
  - με στόμα κλειστό,
  - με κλειστή μύτη
  - ανοιχτή μύτη.
- Οι μετέχοντες κάθονται σταυροπόδι σε κύκλο, κλείνουν τα μάτια και πιάνονται από τα χέρια. Αρχίζει ο πρώτος με τη φωνή να κάνει ένα καθοδικό «ά» (από δυνατά σιγανά ως την παύση). Όταν σταματήσει αρχίζει ο δεύτερος και ούτω καθεξής.

- Κάνουν το ίδιο με το «ε», «ι» και «ου».
- Όλοι μαζί η ομάδα κάνει cressendo και diminuendo με τα «α», «ε», «ι» και «ου».

4.4 Η περίπτωση της πρωτόγονης έκφρασης - πρωτόγονος χορός

(παρατίθεται σχέδιο μαθήματος)

Τίτλος: «ιεροτελεστία της βροχής» με θέμα τις έννοιες ρυθμού και κίνησης:
δυναμική - ένταση και ταχύτητα)

Τα χαρακτηριστικά των πρωτόγονων χορών, τα οποία τους καθιστούν προσιτούς, με σχετική ευκολία υλοποίησής τους, στη εκπαίδευση και με δομές (με μικρές αποκλίσεις) σταθερές, είναι τα παρακάτω:

- οι χοροί αυτοί έχουν έντονο ρυθμό (οδηγούν στην απόλαυση και εκτόνωση)
- οι κινήσεις είναι επαναλαμβανόμενες, (εύκολα μπορεί κάποιος να τις κατακτήσει)
- είναι συμπληρωματικές και συμμετρικές ως προς τον κάθετο και τον οριζόντιο άξονα (προσφέρουν στο κινούμενο σώμα μια αίσθηση ασφάλειας)
- Ο ρυθμός άλλοτε διακόπτεται με ξαφνικές παύσεις και οδηγεί το σώμα σε στιγμές εκστατικής ακινησίας και άλλοτε χρησιμοποιεί επιταχύνσεις και το ωθεί σε γρήγορες απολαυστικές κινήσεις (που οδηγούν τον χορευτή στην έκσταση και τη μέθη). Ο ρυθμός, ειδικά των κρουστών, επαναδραστηριοποιεί την αίσθηση που είχε το παιδί ως έμβρυο όταν άκουγε το χτύπο της δικής του καρδιάς και της μητέρας του. Αυτός ο πρωτόγονος ήχος έχει τη δυνατότητα να ξαναδώσει στον άνθρωπο κάτι από τη ζεστασιά και την ασφάλεια που συνδέονται με αυτή την αρχική κατάσταση.
- Η φωνή αυτοσχεδιάζει με φωνήματα πάνω σε σταθερή ρυθμική βάση.

Τα μέλη της ομάδας χορού, στη διάρκεια της συνάντησης, κρατούν το ρυθμό του τυμπάνου με τα πόδια, ο ρυθμός αυτός απλώνεται σε όλο το σώμα και η φωνή αυτοσχεδιάζει πάνω στην ίδια ρυθμική βάση.

Οι κινήσεις είναι δεδομένες και επαναλαμβανόμενες, τελετουργικές, κινήσεις αρχέτυπα, δυνατές και δυναμικές και δίνονται ξεχωριστά η καθεμιά για γύμναση των διαφόρων μυϊκών ομάδων ή δίνονται σαν μικρές χορευτικές συνέχειες,

παρμένες από τις καθημερινές ασχολίες του ανθρώπου, σπορά, συλλογή καρπών, κυνήγι, ψάρεμα κ.α. ή σαν χορογραφίες λατρευτικές, λιτανίες και επικλήσεις.

Τα μέλη της ομάδας ρυθμού, κρατούν σταθερό το βασικό παλμό «ένα δύο», άλλοτε αργό (στην αρχή) και μετά πολύ έντονο, πράγμα που οδηγεί στην απόλαυση και στην εκτόνωση.

Η διάθεση είναι να ανασυρθούν από τον βαθύτερο εαυτό κινήσεις πρωτόγονες, καθώς τα κρουστά και η φωνή επαναδραστηριοποιούν ρυθμούς πρωτόγονους.

Στοιχεία της πρωτόγονης έκφρασης που την καθιστούν ισχυρό μέσο αγωγής και εκπαίδευσης είναι:

- Η σημαντικότητα της ομάδας.
- Η δυναμικότητα του ρυθμού.
- Η απλότητα των κινήσεων ώστε να μπορεί εύκολα κάποιος να τις κατακτήσει, απλές.
- Η δυαδικότητα των κινήσεων (συμμετρικές, αντίθετες κινήσεις).
- Η παύση το σταμάτημα της κίνησης είναι ένας τρόπος να αντιπαραβάλλει ο χορευτής τη βιωμένη εμπειρία με ό,τι άφησε να φανεί.
- Η χρήση συμβολικών κινήσεων σε επανάληψη. Με το ρυθμό της επανάληψης, οι μετέχοντες τροποποιούν, δίνουν στις κινήσεις ολόκληρο το εύρος τους και το νόημα που έχουν οι ίδιοι προσλάβει για αυτές. Ερμηνεύουν την επαναλαμβανόμενη κίνηση με προσωπικό τρόπο, τροποποιώντας τη μορφή της, την ένταση και τη δυναμική της. Είναι η επανάληψη που τους ωθεί πέρα από τα όριά τους και τους μεταφέρει «έξω από τον εαυτό τους».
- Η χρήση κωδικοποιημένων κινήσεων επιτρέπει στους μετέχοντες να προτείνουν συμβολικά πρότυπα, όπου εκφράζονται οι συγκινήσεις και οι φαντασιώσεις τους διοχετευμένες στις παγκόσμιες δομές, τις εγγεγραμμένες πέρα από σύνορα πολιτισμών, εποχών και ατόμων.
- Η χρήση της φωνής μετατρέπει το χορό σε σφαιρική σωματική εμπειρία.

Εργαλείο 5: ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

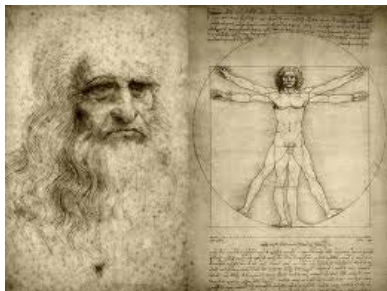
Επιλογή ενός έργου από μια μορφή τέχνης και μετάφρασή του σε μια σύντομη χορογραφία. Οι μαθητές που έχουν επιλέξει το ίδιο έργο ως έμπνευση, παρουσιάζουν όλοι μαζί τις σύντομες χορογραφίες και οι άλλοι παρατηρούν ομοιότητες και διαφορές στις χορογραφίες αυτές.

5.1 Προτεινόμενες μορφές τέχνης για διάλογο

5.1.1. ζωγραφική

Παρατίθεται σχέδιο μαθήματος τίτλος: «Λι Σουν Κλωθώ» με θέμα: Απόλαυση από την (ανα)δημιουργία. Αξιοποίηση των θεμελιωδών στοιχείων της κίνησης ...

- Μελέτη της κίνησης του σώματος στο χώρο με ερέθισμα σχέδια ζωγραφικής που εστιάζουν στα θεμελιώδη στοιχεία της εικαστικής γλώσσας: σημείο, γραμμή, σχήμα. Οργάνωση και σύνθεση με αφετηρία τη στάση της ανθρώπινης φιγούρας του σχεδίου, ως εναρκτήρια θέση για μια συνέχεια κινήσεων και δράσεων του ανθρώπινου σώματος στο χώρο, όπως ο κάθε μαθητής φαντάζεται το ζωντάνεμα του σχεδίου.
- Να συνθέσουν ομαδική κινητική ροή στηριγμένη στις μετακινήσεις σε σχέση με έναν γραμμικό πίνακα που «προτείνει» διαδρομές στο χώρο
- να αποδώσουν μέσω της κινητικής μετάφρασης των χρωμάτων ενός πίνακα μια αίσθηση (να αντλήσει απς τα θεμελιώδη στοιχεία της κίνησης/ βάρος, χρόνο, χώρο, δυναμική)

Da Vinci

5.1.2. γλυπτική εφευρίσκοντας κινήσεις (αξιοποιώντας τα θεμελιώδη στοιχεία χρόνος, χώρος, δυναμική) να αποδώσουν κινητικά τα συναισθήματα που απορρέουν από την εικαστική δημιουργία

Giacometti

5.1.3. φωτογραφία να αποδώσουν μέσω της κινητικής μετάφρασης τη φωτεινότητα και τις σκιάσεις της φωτογραφίας και να προσεγγίσει την αίσθηση της εικόνας.

Man Ray

5.1.4. αρχιτεκτονική να αποδώσουν τους τρόπους μετακίνησης που επιβάλλει ένας αρχιτεκτονικός χώρος, τις στάσεις του σώματος (σχήματα στο χώρο/ επίπεδα)

Gaudi- Casa Batllo

5.1.5. ποίηση Γίνεται σύντομη παρουσίαση ενός ποιητή ή είδους ποίησης και με αφορμή ένα ποίημα από το είδος ή τον ποιητή, γίνεται προσπάθεια σύνθεσης με

πειραματισμό στη δημιουργία σχημάτων σε σχέση με τις εικόνες που εναλλάσσονται.

Εμπρός λοιπόν για μια στιγμή ας παίξουμε ό,τι μα κατέβει από το νου: ζάρια, κουδούνια, πλόες αγάπες, όστρακα Και τα λάθη μας να τα βάζουμε κι αυτά στο λογαριασμό

Οδυσσέας Ελύτης

«Ιδιωτική Οδός» υψιλον/βιβλία, Αθήνα, 1990

(παρατίθεται σχέδιο μαθήματος

Τίτλος «Χάι κου» με θέμα: Αξιοποίηση των θεμελιωδών στοιχείων της κίνησης για την απόλαυση από τη χορευτική δημιουργία - την κινητική απόδοση ενός σύντομου ποιητικού κειμένου.)

5.1.6. μουσική Να γίνει σύντομη παρουσίαση ενός συνθέτη, ακρόαση μέρους μουσικού του έργου και προσπάθεια για μετάφραση αυτής της μουσικής σε μια σύντομη χορογραφία.

Henri Dutilleux - Blackbird (1950), for piano

Οι μαθητές κινούνται με καμπυλόγραμμη και ευθύγραμμη κίνηση στο χώρο, με κινήσεις και μετακινήσεις και με στόχο να ενώνονται φανταστικά σημεία του χώρου άλλοτε με τρόπο καμπυλόγραμμο και άλλοτε ευθύγραμμο για την απόδοση της αίσθησης και του ύφους της μουσικής

5.2. Προτεινόμενες επιστήμες / διάλογος του χορού με επιστημονικές έννοιες:

5.2.1. μαθηματικά

- Για του μικρούς μαθητές το να ασκούνται σε σχηματισμούς στο χώρο αυτό και μόνο σημαίνει εξοικείωση και διάλογο με το προμαθηματικές και μαθηματικές έννοιες (Περπατούν και με ένα ηχητικό σινιάλο πρέπει να δημιουργήσουν όλοι μαζί συνεργαζόμενοι μια διάταξη στο χώρο πχ ημικύκλιο, ορθογώνιο, τρίγωνο, ευθεία.)
- Για τους μεγαλύτερους μαθητές μπορεί ο διάλογος να «ανοίξει» περισσότερο σε πιο σύνθετα θέματα για παράδειγμα κατανόηση μέσω της χορογραφίας της μαθηματικής έννοιας των πιθανοτήτων. (βλ σχέδιο μαθήματος με τίτλο «Σι Λου Κλωθώ»)

5.2.2. φυσική

- Για του μικρούς μαθητές η κινητική απόδοση για παράδειγμα του κύκλου του νερού είναι μια βιωματική συνομιλία με ένα φυσικό φαινόμενο

Με τους μεγαλύτερους μαθητές μπορεί να επιχειρηθεί για παράδειγμα

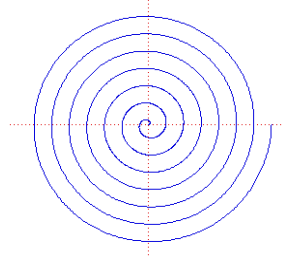
- Η κατανόηση μέσω του χορού της έννοιας του χάους.
- Η κατανόηση της σπείρας ως μία καμπύλη που περιελίσσεται και εμφανίζεται συχνά στο σύμπαν και στη φύση: κυκλώνες, όστρακο του ναυτίλου, σπειροειδείς γαλαξίες, ανεμοστρόβιλοι, κελύφη σαλιγκαριών, δαχτυλικά αποτυπώματα, το DNA, κουκουάρια κλπ.

Προτεινόμενες διευθύνσεις στο διαδίκτυο

http://kyklodiwkton.blogspot.com/2011/04/blog-post_03.html

http://sp-naturalsciences.blogspot.com/2008/05/blog-post_30.html

Σπείρα του Αρχιμήδη

Εργαλείο 6 : ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ – ΕΚΦΡΑΣΗ ΚΑΙ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

6.1. Αυτοσχεδιασμός: κατευθυνόμενος και ελεύθερος

Ο αυτοσχεδιασμός έχει πολλά κοινά σημεία με το παιδικό παιχνίδι. Απαιτεί συγκέντρωση, αυθορμητισμό, ειλικρίνεια και αλήθεια. Σημαίνει ελευθερία στα πλαίσια κανόνων του παιχνιδιού, χωρίς φραγμούς στην έκφραση ή παρεμβάσεις και εμποδιστικούς όρους. Η όλη δημιουργία γεννιέται και βασίζεται στην έμπνευση της στιγμής, χωρίς σε καμιά περίπτωση, αυτό να σημαίνει προχειρότητα.

Υπάρχουν δύο μορφές ως προς την ελευθερία:

- Αυτοσχέδια έκφραση χωρίς ερέθισμα /ο ελεύθερος αυτοσχεδιασμός. Κάθε μαθητής σκέφτεται ό,τι θέλει και το ζωντανεύει κινούμενος όπως θέλει. Σ' αυτή την περίπτωση, όμως, δύσκολα συμμετέχουν παιδιά μη εξοικειωμένα με την έκφραση.
- Αυτοσχεδιασμός κατευθυνόμενος /έκφραση ως ανταπόκριση σε οδηγία που ορίζει με σαφήνεια τη συνθήκη, τον περιορισμό της κατάστασης.

6.2. Ατομικός αυτοσχεδιασμός.

Ατομικός πειραματισμός στις κινητικές, εκφραστικές ικανότητες των χεριών, των ποδιών και ολόκληρου του σώματος.

- Για ανάπτυξη της εκφραστικής ικανότητας, των άνω ακρών επιδιώκουν βελτίωση της ακρίβειας των κινήσεων και της ευλυγισίας των αρθρώσεων, κινούν

τα χέρια με πρόθεση να τραβήξουν, να αγγίξουν ή να σπρώξουν με αγάπη, θυμό ή άλλο συναίσθημα κ.λ.π.

– Κινούν την σπονδυλική στήλη στοχεύοντας στο μυϊκό τόνο του κορμού (χωρίς να «παγώσει» η κινητικότητα του) με την ενεργοποίηση της σχέσης αναπνοής και κινητικότητας της σπονδυλικής στήλης.

Μερικές προτάσεις για ατομική εξερεύνηση και πειραματισμό στην κίνηση κατά τις οποίες οι μαθητές επιδιώκουν:

- Κινούνται πάνω σε μουσική κατάλληλη να δουλευτεί η δυναμική.
- Αφηγούνται με τα πέλματα και τα δάχτυλα των ποδιών, τις παλάμες και τα δάχτυλα των χεριών ή με κίνηση άλλων μελών του σώματος μια ιστορία με στοιχειώδη πλοκή.
- Κινούνται με σειρά κινήσεων εναλλαγής μαλακών και δυνατών με ερέθισμα: πίνακα (γαλάζια – κόκκινη κίνηση).
- Κινούνται ένα ποίημα (δυνατές τρυφερές λέξεις/ δυνατές μαλακές κινήσεις).
- Κινούν τα μέλη με πρόθεση την ενέργεια της ώθησης, τραβήγματος, αγγίγματος, σπρωξίματος κ.λ.π.
- Μετακινούνται στο χώρο με ξεκίνημα από κάποιο μέλος και οδηγούνται με σπινάλ ή ευθύγραμμη κίνηση
- Δημιουργούν σωματικά σχήματα στο χώρο από αυτά που προκύπτουν από τις κινήσεις ανάμεσα στα άκρα, τον κορμό και το κεφάλι με διάφορους συνδυασμούς: (κεφάλι και άκρα όλα κοντά στον κορμό/κεφάλι και άκρα όλα μακριά από τον κορμό/ κεφάλι και άνω άκρα κοντά στον κορμό, με τα κάτω άκρα μακριά από τον κορμό κ.λ.π.).
- Επιλέγουν και χρησιμοποιούν αντικείμενα μαζί με την κίνηση για τη δημιουργία μιας ιστορίας.
- Κινούνται μια συγκεκριμένη κατάσταση, σε μια δεδομένη ειδική συναισθηματική συνθήκη ή ατμόσφαιρα.

6.3. Συνεργασία, επικοινωνία -ομαδικός αυτοσχεδιασμός

Το να προσπαθεί ο εκπαιδευτικός κάθε φορά να δίνει συνεργατικό χαρακτήρα στις δραστηριότητες που πραγματοποιεί με την τάξη του, μέσα από δραστηριότητες και παιχνίδια επαφής, εμπιστοσύνης και συνεργασίας βοηθά το μαθητή να κατανοήσει την ανάγκη της ομαδικής εργασίας και της αρμονικής συνεργασίας για την εκτέλεση συλλογικού έργου.

6.4. Αυτοσχεδιασμός ως ανταπόκριση σε ερέθισμα

- εικόνες
- φωτογραφίες
- κάρτες
- αφίσσες
- έργα ζωγράφων,
- ζωγραφιές των ίδιων των παιδιών
- διαφάνειες slides κ.λ.π.

6.5. Από τον ατομικό πειραματισμό στον ομαδικό αυτοσχεδιασμό κατά τις οποίες οι μαθητές: (3.5.3)

- Αφού ο καθένας δημιουργήσει μια κινητική φράση στη συνέχεια διδάσκουν τη φράση, ο ένας στον άλλο, σαν το παιχνίδι «χαλασμένο τηλέφωνο»
- Συνθέτουν ομαδική κινητική ροή στηριγμένη στην ατομική ανακάλυψη την οποία ο καθένας υποβάλλει στην ομάδα για κοινή δημιουργία χορευτικής σύνθεσης (διδάσκουν τις κινήσεις που ανακάλυψαν ο ένας στον άλλον και δομούν μια σύνθετη κινητική ροή η οποία περιέχει τις κινήσεις όλων των μελών της ομάδας.
- Χρησιμοποιούν την διάταξη «ρόμβου» που διευκολύνει την αυτοσχεδιαστική ομαδική παρουσίαση.

ΕΡΓΑΛΕΙΟ 7: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ

Το σώμα εκφράζει ολόκληρο τον άνθρωπο, την υλική του υπόσταση (το βάρος, το ύψος) την διανοητική και ψυχική του μορφή (τη σκέψη, τη δράση, τη συγκίνηση,

την ταραχή). Το βλέμμα, η χειρονομία, η στάση του σώματος, η κίνηση, αποκαλύπτουν σκέψεις, συναισθήματα, επιθυμίες.

Το σώμα πρωτίστως ζει, κινείται, πεινά, πονά, επιθυμεί, ικανοποιείται και πάσχει αλλά επίσης αποτελεί τόπο αποσιωπήσεων, απαγορεύσεων, υπαινιγμών και κοινωνικών αναφορών. Εσωκλείει την ιστορία της κοινωνίας στην οποία ανήκει και συνυπάρχει πάντα σε μια σχέση διαρκούς αλληλεπίδρασης με όλα τα στοιχεία που συνθέτουν τον πολιτισμό κι ακολουθεί την εξέλιξή τους στενά. Κυρίως η γλώσσα του σώματος, των κινήσεων φωτογραφίζει την ιστορική στιγμή. Ο τρόπος με τον οποίον υπάρχει ένα σώμα στο χώρο και το χρόνο είναι ικανός να καταδείξει την καταγωγή και το κοινωνικό παρόν.

7.1. Παραγωγή χορευτικής σύνθεσης με θέμα το σώμα, διαχρονικά και διαταξικά.

- Παρακολούθηση ενός video με δράσεις από την καθημερινή ζωή, την ζωή στην πόλη ή στη φύση (λαϊκή αγορά, στο γεμάτο λεωφορείο, στο πάρκο, στην πλαζ, στον κήπο, κ.λ.π). Κινητική μεταφορά του θέματος και δοκιμή για αναδημιουργία
- Παρακολούθηση video κοινωνικών εκδηλώσεων και δράσεων (Τελετές γάμου, βάπτισης, γιορτές, παρελάσεις, παρακολούθηση αγώνα, εκκλησιασμός, διαδηλώσεις κλπ) εστίαση στο σώμα ώστε να καταστεί έμπνευση και αφορμή για δραστηριότητες κινητικής έκφρασης.
- Επιλογή μιας δραστηριότητας της ζωής, και την απόδοσή της χορευτικά, χωρισμένοι σε δύο εναλλασσόμενες ομάδες: «χορευτές-θεατές» ανάλογα με τη συνθήκη που θα ορίσουν και το θέμα την εκτελούν:
  - με διαφορετικούς ρυθμούς και δοκιμάζουν επιτάχυνση και επιβράδυνση στην κίνηση
  - πειραματιζόμενοι, διερευνώντας τις δυνατότητες της κίνησης του σώματος και επιδιώκοντας να δοθεί έμφαση στη μουσικότητα της κίνησης.

7.2. «Σώμα – πόλη»

Θεωρητικό υλικό για τον εκπαιδευτικό από το βιβλίο της Πέπης Ρηγοπούλου (2003) «Σώμα: ικεσία και απειλή» εκδ. πλέθρον, κεφ. Πολιτισμός πόλη, σώμα σελ 35-56)

Οι μαθητές σκεπτόμενοι με το ενορατικό μέρος του εγκεφάλου, εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές (πόλη αναπνέει, κινείται, γρήγορα, αργά, δυνατά, απαλά, ησυχάζει, συγκαλείται σε σώμα/κυκλοφοριακή, πολεοδομική συγκρότηση/ όπως και το ανθρώπινο σώμα αναπνέει, κινείται, γρήγορα, αργά, δυναμικά, ησυχάζει.).

Στόχοι:

- Ανάπτυξη του ενδιαφέροντος για τα κοινά.
- Ενδιαφέρον για τα τοπία της πόλης (τόπους, αντικείμενα, πρόσωπα, σχέσεις).
- Ανάπτυξη της ικανότητας να σκέπτεται «μη κανονιστικά».
- Συζητούν στο θέμα «πόλη - σώμα» και ανακαλύπτουν ομοιότητες και διαφορές.

Δραστηριότητες:

- Ακούνε μαγνητοφωνημένους ήχους της πόλης και δοκιμάζουν κινητικές αντιδράσεις.
- Δουλεύουν την αναπνοή και την οδηγούν μιμηθεί ήχους της πόλης.
- Δημιουργούν το ηχητικό τοπίο της πόλης.
- Συνθέτουν χορευτική ροή πάνω στο θέμα.
- Επιλέγουν σημείο της πόλης και παρουσιάζουν την χορευτική τους σύνθεση τους ως χάπενινγκ.

7.3. Χάπενινγκ **υπο διαμόρφωση**

Εργαλείο 8. ΑΝΤΛΗΣΗ ΣΥΓΚΙΝΗΣΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΔΟΣΗ – ΛΑΪΚΟΙ ΧΟΡΟΙ ΑΛΛΩΝ ΛΑΩΝ

ανάπτυξη σεβασμού προς την εθνική παράδοση αλλά και την ιδιαιτερότητα κάθε λαού, έτσι όπως εκφράζεται μέσα από τις μουσικές και τούς χορούς.

υπο διαμόρφωση

ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ – ΚΙΝΗΣΗΣ

Για Νηπιαγωγείο και Α + Β Δημοτικού Σχολείου

Τίτλος: «Ο κήπος»

Μιρό: «ο κήπος» για αξιοποίησή στο χορό του κήπου με τα μαγικά φυτά

Από τα βασικά εργαλεία: Σώμα και κίνηση σε σχέση με τα βασικά στοιχεία της κίνησης/ δημιουργικός χορός.

Ενότητα: : Αντίληψη της κίνησης και του σώματος ως προς το χώρο/ αλλαγή σχημάτων και επιπέδων.

Θέμα: : Από την αλλαγή σχήματος και επιπέδου του σώματος στο χώρο στην αισθητική εμπειρία του χορού.

Αξιοποιείται ο δημιουργικός χορός, για την ανάπτυξη του θέματος: αντίληψη της κίνησης και του σώματος ως προς το χώρο/ αλλαγή επιπέδων.

Ο δημιουργικός χορός είναι είδος κατάλληλο για μικρά παιδιά. Περιλαμβάνει την αισθητική εμπειρία, αισθητήρια συνειδητοποίηση και ένα γνωστικό συστατικό: τα παιδιά μαθαίνουν τις έννοιες της κίνησης που σχετίζονται με το σώμα (χώρο, χρόνο, ενέργεια και τις σχέσεις μεταξύ τους).

Το παιδί του νηπιαγωγείου και της πρώτης σχολικής ηλικίας ζει σε γοητευτικό κόσμο. Η φαντασία του αποτελεί κεφαλαιώδη κινητήρια και μορφωτική αιτία. Με την κίνηση πρέπει να ανακαλύψουν το περιβάλλον και να μάθουν να

αλληλεπιδρούν με αυτό. Εργασία πάνω στο χώρο (μια αφηρημένη έννοια) αποτελεί για την εκπαίδευση των παιδιών σημαντική σύνδεση της κινητικής με τη γνωστική ανάπτυξη.

Στόχοι:

- Να διερευνήσουν τις δυνατότητες κίνησης και της σχέσης σώματος και χώρου. Μέσα από την εξερεύνηση θα κάνουν πολλές αισθητηριακές εμπειρίες οι οποίες θα αποτελέσουν τη βάση στην οποία θα στηριχθούν αργότερα σύνθετες δεξιότητες.
- Να υποστηριχθεί η μετατροπή της κίνησης σε «αισθητική εμπειρία» (από την κίνηση στο χορό).

Επιμέρους στόχοι

- Να ασκηθούν στην προσοχή και συγκέντρωση.
- Θίγεται η έννοια της προσωρινής παύσης και έναρξης της κίνησης.
- Να απαντούν κινητικά απελευθερώνοντας τη φαντασία τους.

Χώρος:

Ελεύθερος χώρος για την ελεύθερη και ασφαλή κίνηση των μαθητών και τα απαραίτητα μέσα ώστε να χρησιμοποιηθούν μουσικές και ήχοι (cd player/μουσικά όργανα)

Υλικά:

Μουσική: Erik Satie - Gnossienne No.

Υφάσματα

slides με φωτογραφίες λουλουδιών + το έργο του Μιρό «ο κήπος»

Υφασμάτινο λουλούδι

Χαρτιά γκοφρέ

Προτεινόμενη διάρκεια:

Εξαπλώνεται σε πολλές διδακτικές ώρες μπορεί όμως επιμέρους και με προσαρμογές στις δυνατότητες της τάξης να καλύψει 2 διδακτικές ώρες (για τα νήπια κάθε διδακτική ώρα προτείνεται να διαρκεί μισή ώρα/ η ένταση για συγκέντρωση και συμμετοχή στην ομάδα σε συνδυασμό με την φυσική άσκηση είναι κουραστικές).

Βασικές υποδείξεις

Για να εισάγουμε τα παιδιά στην ατμόσφαιρα και τη μαγεία της τέχνης τους ζητάμε να μπουν στον χώρο ψιθυριστά, να βγάλουν τα παπούτσια και τις κάλτσες τους και να καθίσουν σε κύκλο (για τα νήπια έχει οροθετηθεί με χαρτοταινία).

Τεχνική ανάπτυξης

Φάση Α: α. γνωριμία/ πρόθεση του μαθήματος

- Ο εκπαιδευτικός δείχνει εικόνες λουλουδιών, φροντίζοντας στις εικόνες να περιέχονται λουλούδια, τα οποία έχουν αρχικό γράμμα της ονομασίας τους, όλα τα γράμματα του ελληνικού αλφάβητου (Slides ή video με εικόνες λουλουδιών).
- Προτείνουμε ένα παιχνίδι με το όνομα. Οι μετέχοντες κάθονται σε κύκλο. Κάθε ένα παιδί παίρνει από τον προηγούμενο ένα λουλούδι που του έχει επίσης δοθεί και λέει το όνομά του, δίνει το ανθάκι στο επόμενο κ.ο.κ.

Ανάπτυξη: Για τα μεγαλύτερα παιδιά η ανάπτυξη του παιχνιδιού είναι πως σκέφτεται αν γνωρίζει ένα άλλο λουλούδι που το αρχικό του είναι ίδιο με το αρχικό του ονόματός του και το λέει μαζί με ό,τι άλλο γνωρίζει γι' αυτό.

β. ζέσταμα

- Τα παιδιά τρέχουν στο χώρο (ασκούνται στον προσανατολισμό) με ηχητικό σινιάλο ακινητοποιούνται (μαθαίνουν να ανταποκρίνονται με ετοιμότητα σε ερέθισμα και να υποστηρίζουν την ακινησία).
- Για προσανατολισμό σε σχέση και εξοικείωση με τα διαφορετικά επίπεδα (ψηλό – μεσαίο – χαμηλό) οι μαθητές πιάνουν τις άκρες από ένα ύφασμα και παροτρύνονται, συνοδεία μουσικής, να κινηθούν τα διαφορετικά επίπεδα στο χώρο, ανεβοκατεβάζοντάς το με τρόπο αργό μαλακό, συγχρονισμένα σαν το πανί είναι να η δροσιά που πέφτει πριν το ξημέρωμα στα λουλούδια και χάνεται όταν βγει ο ήλιος, για να ξαναπέσει μετά κ.ο.κ.

Φάση Β: εισαγωγή στο θέμα

- Μιλάμε εν συντομία για τις εμπειρίες τους στην κηπουρική.
- Θέτουμε ερωτήσεις για κινητικές απαντήσεις που έχουν σχέση με την ζωή στον κήπο. Οι ερωτήσεις είναι ένας τρόπος για να ενεργοποιηθεί η φαντασία των παιδιών και να παροτρυνθούν σε αντίδραση, δράση, κίνηση. Η διανοητική διεργασία που προκαλεί η ερώτηση είναι συχνά σημαντικότερη από την απάντηση.

α. Τι κάνουμε πριν φυτέψουμε; (Ο μαγικός χορός του σκαψίματος)

β. Ποια είναι τα πιο αναγκαία για να ανθίσει ένας κήπος; (χορός βροχής, ήλιος, αέρα, των σκουληκιών της γης)

γ. Πως φαντάζεστε ένα μαγικό κήπο; (ο χορός των μαγικών φυτών που αλλάζουν επίπεδα και όψη)

Φάση Γ: Ανάπτυξη του θέματος

- Με ελεύθερο αυτοσχεδιασμό δοκιμάζουν να απαντήσουν στις προηγούμενες ερωτήσεις και επιπλέον στην ερώτηση πως γεννιέται ένα λουλούδι. Πρόκειται για το χορός του σπόρου που γίνεται άνθος, με κινήσεις που έχουν σχέση με τον κύκλο της ζωής ενός λουλουδιού, π.χ. σποράκι, βλασταράκι, λουλούδι, νυχτολούλουδο κ.λ.π.).

- Τα παιδιά με μίμηση, προσπαθούν μια μικρή συνέχεια (εμφατική στην αλλαγή επιπέδων του σώματος στο χώρο). Είναι ο χορός της ζωής ενός λουλουδιού ο οποίος δουλεύεται δομικά, ζητείται από κάθε παιδί η προσωπική εκδοχή/παραλλαγή.

- *Σπόρος:* Τα παιδιά βρίσκονται μαζεμένα στη γη (χαμηλό επίπεδο).

- *Βλασταράκι:* τους ζητάμε αργά, σπόνδυλο - σπόνδυλο, να σηκωθούν από κάτω προς τα πάνω στη γονατιστή θέση.

- Τα πρώτα φυλλαράκια: Ανοίγουν στο πλάι τα χέρια.

- Το μπουμπούκι: Ανεβάζουν ψηλά πάνω απ' το κεφάλι τα χέρια και ενώνουν τις παλάμες τους.

- *Λουλούδι πια:* αρχίζουν αργά να ανεβαίνουν στην όρθια θέση κι εκεί ανοίγουν τα χέρια ανοίγουν.

- *Χαρούμενο στο ήλιο, τον αέρα, τη βροχή:* Κάνουν κάμψη αριστερά - δεξιά σε ρυθμό αργό - γρήγορο - αργό. Τα χέρια ανοίγουν περισσότερο.

- *Επιστροφή στη γη:* Προτείνουμε στα παιδιά τα χέρια να κατεβαίνουν άρθρωση - άρθρωση (καρπού - αγκώνα, ώμου), μετά το κορμί αρχίζει να κατεβαίνει προς τα κάτω (τα γόνατα κάμπτονται, ισχία, μέση, θώρακας, κεφάλι).

- Στη συνέχεια μπαίνει μουσική (Erik Satie - Gnossienne No. 1). Με τη φωνή του ο εκπαιδευτικός οδηγεί με το παρακάτω κείμενο το χορό της ζωής ενός λουλουδιού:

- ✓ *Ήταν κάποτε ένα σποράκι ήσυχο μέσα στη γη. Ήταν όμορφα εκεί, όμως, είχε μεγαλώσει αρκετά για να παραμείνει σποράκι - άλλωστε είχε φτάσει και η Άνοιξη.*

- ✓ *Έτσι, άρχισε σιγά - σιγά να βγάζει το κορμάκι του (ένα βλασταράκι) έξω από*

τη γη.

- ✓ Μόλις πριν λίγο βγήκε και αμέσως εμφανίστηκαν τα φυλλαράκια του.
  - ✓ Και ένα μικρό μικρούτσικο κεφαλάκι στην κορφή, που στη γλώσσα του θα πει μπουμπουκάκι.
  - ✓ Ένωσε τα πόδια του, τις ρίζες του, να γίνονται μεγάλα και δυνατά μέσα στη γη και το κορμί του να μεγαλώνει και να ψηλώνει και είπε : "μεγάλωσα πια"
  - ✓ Και χαιρόταν στον ήλιο αλλά και με τη βροχούλα ήταν χαρούμενο κι όταν το αεράκι φύσηξε αυτό αφέθηκε στο λίκνισμά του μόνο όταν έγινε αέρας δυνατός μόνο τότε είπε «Μη! Θα ζαλιστώ!» κι ο αέρας σιγάνεψε.
  - ✓ Το λουλουδάκι ένωθε λίγο κουρασμένο τελευταία ήθελε ύπνο κι έτσι γύρισε στη γη και γίνηκε πάλι ένα σποράκι που περιμένει την επόμενη άνοιξη ν' ανθίσει πάλι.
- Αντιστοίχως με το θέμα της ζωής ενός λουλουδιού δουλεύονται και τα άλλα θέματα του κήπου (βροχή, ήλιος, αέρας, κηπουροί, γαιωσκήλικες, μαγικά φυτά)

Φάση Δ: το θέμα/ εκτέλεση / χορός

- Όλοι οι μετέχοντες εκτελούν τον μεγάλο χορό του κήπου.
- Όλα μαζί τα νήπια εκτελούν και γίνονται διαδοχικά κηπουροί, άνθη, βροχή, σκουλήκια μαγικά φυτά κλπ
- Τα μεγαλύτερα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες ανάλογα με την επιθυμία τους :
- ✓ Ομάδα 1 κηπουροί σκάβουν και μαλακώνουν τη γη (από ψηλά σπρώχνουν προς τα κάτω, από κάτω ανεβάζουν ψηλότερα και πετούν μακριά το χώμα κλπ)
  - ✓ Ομάδα 2 βροχή (τρέξιμο /για μαλακούς ήχους βροχής με τα πόδια, σταμάτημα/ ήχοι βροχής με «χτυπήματα» σε άλλα μέρη του σώματος)
  - ✓ Ομάδα 3 γαιωσκήλικες αργός χορός στη γη με κυκλικές μετακινήσεις, και παρότρυνση στα παιδιά να επιχειρούν να δένονται «κόμπους».
  - ✓ Ομάδα 4 τα άνθη χορός της ζωής ενός λουλουδιού η δομή του οποίου έχει δοθεί στην προηγούμενη φάση ανάπτυξης του μαθήματος και ζητείται από κάθε παιδί μια μεμονωμένη παραλλαγή.

- ✓ *Ήλιος και αέρας* δύο παιδιά προτείνουν τη δικιά τους κινητική εκδοχή με ελεύθερο αυτοσχεδιασμό.

Κλείνουν όλοι μαζί με ελεύθερο χορό, γίνονται μαγικά φυτά, με παρότρυνση από τον εκπαιδευτικό για αλλαγές επιπέδων και σχημάτων (όψη) αφορμή για αυτόν τον χορό αποτελεί ο πίνακας του Miro «ο κήπος» ο οποίος κατά την διάρκεια του χορού προβάλλεται στον τοίχο.

Φάση Ε: Αποθεραπεία - feedback

- Οι μετέχοντες κάνουν χαρτοκοπτική ένα λουλούδι. Το λουλούδι τους και το τοποθετούν έτσι ώστε όλη η τάξη να φτιάξει ένα μεγάλο στεφάνι.
- Οι μετέχοντας ξαπλώνουν και χαλαρώνουν Ο εκπαιδευτικός οδηγεί σε συγκέντρωση στην αναπνοή λέει: *γινόμαστε όπως η μαλακή γη. Ευαίσθητοι στη μυρωδιά της βρεγμένης γης, στο άρωμα των λουλουδιών, του χορταριού στους ήχους των φυλλωμάτων, της βροχής, του αέρα, στις φωνές των πουλιών. Τεντώνουμε αργά το σώμα μας σα να ξυπνάμε μόλις τώρα.*

ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ – ΚΙΝΗΣΗΣ

Γ + Δ του Δημοτικού Σχολείου

Τίτλος: «Ιεροτελεστία της βροχής»

Από τα βασικά εργαλεία: Ρυθμός - κίνηση – φωνή.

Ενότητα: Πρωτόγονη έκφραση – πρωτόγονος χορός.

Θέμα: Έννοιες ρυθμού και κίνησης / δυναμική - ένταση και ταχύτητα.

Αξιοποίηση της **πρωτόγονης έκφρασης** (κίνηση, φωνή, ρυθμός) για εκτόνωση, απόλαυση και δημιουργία.

Τα παιδιά αυτής της σχολικής ηλικίας είναι σε θέση να αναπαράγουν κινήσεις στη σειρά, με τη μορφή της σύντομης κινητικής συνέχειας ωστόσο ακόμη δίνεται σημασία στην εξερεύνηση και τη δημιουργική εμπειρία. Αγαπούν να αναπαριστούν την πρωτόγονη ζωή γιατί όλα σε αυτήν είναι απλά, δυνατά και δυναμικά, ικανά να εκτονώνουν την παιδική ενέργεια.

Στόχοι:

- Να συνδυάζουν τη φωνή και την κίνηση τους πάνω σε δεδομένη ρυθμική βάση/ αργό και τον γρήγορο παλμό.
- Να αυτοσχεδιάσουν ατομικά και ομαδικά σε ρυθμό, κίνηση και φωνή πάνω στον δεδομένο ρυθμό τυμπάνου.

επιμέρους στόχος

- Να βελτιώσουν την αυτοεικόνα τους (κυρίως μέσω του stop της «ζωντανής ακινησίας» που χρησιμοποιεί η πρωτόγονη έκφραση).

Χώρος:

Ο χώρος δεν αποτελεί περιοριστική συνθήκη καθώς η πρωτόγονη έκφραση μπορεί να λειτουργήσει θαυμάσια σε αίθουσα χορού, στον αύλιο χώρο του σχολείου, σε ανοιχτό χώρο κατά τον περίπατο στην ημερήσια εκδρομή κ.α.

Υλικά:

Τραγούδι: Ayub Ogada – Kothiboro

και μουσική: Guem - Le Serpent

Προτεινόμενη διάρκεια:

2 διδακτικές ώρες.

Τεχνική ανάπτυξης

Φάση Α: α. ζέσταμα

Σωματικό: (δυναμικές κινήσεις για τις μεγάλες μυϊκές ομάδες, κινήσεις λικνίσματος, ισχυροποίηση της σχέσης πέλματος γης, κλπ)

Παλμού: αργό, γρήγορο βήμα επιτόπου και στο χώρο.

Φωνής: στα βασικά φωνήματα «α» «ε» «ι» «ου» (δυνατά – σιγανά, συνεχές – διακεκομμένο, ανοδικό – καθοδικό/ως προς την ένταση κλπ).

β) Συγκέντρωση και προσοχή ανάπτυξη ρυθμού μέσα από παιχνίδια κίνησης ρυθμού και φωνής

- Οι μετέχοντες σχηματίζουν δύο ομόκεντρους κύκλους. μαθαίνουν με ρυθμικά παλαμάκια να κτυπούν όλοι μαζί ένα ρυθμικό σχήμα

π.χ.

Κατόπιν περπατούν με κοινό βήμα και «χτυπούν» (ο έξω κύκλος κινείται προς τα δεξιά και «χτυπάει παλαμάκια» στο πάτημα με δεξί πόδι τα τέταρτα ενώ ο μέσα κύκλος κινείται προς τα αριστερά και «χτυπά παλαμάκια» στο πάτημα με το αριστερό πόδι ρυθμικά τα όγδοα).

- Στέκονται σε κύκλο. Ένα ζευγάρι στο κέντρο του κύκλου «συνομιλεί» με κινήσεις και ήχους (φωνήματα, ακαταλαβίστικες λέξεις).

Φάση Β: α. εισαγωγή στο τυπικό της πρωτόγονης έκφρασης

1. Χαιρετισμός στην κοινότητα

(«κρατείται» στα πόδια ο αργός παλμός) το ρυθμικό σχήμα με παλαμάκια, τη φωνή «χέι για» συνοδεύει κίνηση /τα χέρια από το θώρακα τεντώνουν μπροστά).

2. Χαιρετισμός στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα

Παλμός: αργός

Φωνή: Έγια Χα

Κίνηση: κατά την μετακίνηση μπροστά ο κορμός είναι στην όρια θέση χέρια τεντώνουν ψηλά (ουρανό) κατά την μετακίνηση πίσω ο κορμός κάμπτεται από τα ισχία εμπρός ελαφρά, τα γόνατα κάνουν μεγαλύτερο πλιε και τα χέρια ωθούν προς τα κάτω (γη).

3. Επίκληση

Φωνή: « ι) όσα όσα όσα χέι οσαμαγια οσαμαγια (2 φορές)

ι) χέι για γιαγια για»

Κίνηση: ι) τα χέρια κινούμενα κυκλικά φτάνουν στη έκταση ψηλά και ο κορμός καταλήγει σε υπερέκταση

ιι) τα χέρια ωθούν τη γη καθώς ο κορμός γέρνει μπροστά σε δίπλωση προς τα κάτω.

4. Δυνατά φωνήματα «Α» «Ε» «Ι» «ΟΥ»

Παλμός: αργός

Κίνηση: μεγάλες μυϊκές ομάδες – δυνατές κινήσεις

5. Δυναμικές κινήσεις του κυνηγού

Φωνή: «ουμπα σα χέι εγιά»

Παλμός: αργός

Κίνηση: μεγάλες μυϊκές ομάδες

6. Κινήσεις του καρποσυλλέκτη

Φωνή: «ούγια χο»

Παλμός: αργός

Κίνηση: χέρια από δεξιά ψηλά συλλέγουν και τοποθετούν αριστερά στο ύψος του στήθους

7. Φωνήματα «α» «ε» «ι» «ου»

Παλμός: γρήγορος

Κίνηση: χειρονομίες

8. Ο χορός των δερβίσηδων

Κίνηση: στροφές

Οδηγίες: συγκέντρωση στο ρυθμό για καλή ισορροπία και ασφάλεια,

ίσος καταμερισμός των δεξιόστροφων και αριστερόστροφων πχ ένα οχτάρι δεξιά
ένα οχτάρι αριστερά,

απόλυτη πειθαρχία στο σινιάλο για στοπ,

στο κλείσιμο εστίαση σε σταθερό σημείο.

Παλμός: γρήγορος

Κίνηση χεριών : ανοιχτά στο πλάι (χαλαρά ενεργά)

β. αναζήτηση νέων λύσεων σε κινητικά προβλήματα

- Η ομάδα κινείται σε ανοιχτό κύκλο ο πρώτος οδηγεί για 12 βήματα, τους υπόλοιπους οι οποίοι μιμούνται την κίνησή του, που έχει σχέση με τη γεωργία και την αλιεία. Μετά από τα 12 βήματα πάει στο τέλος για να δώσει τη θέση του στον

επόμενο. (έτσι δημιουργεί και αναγνωρίζει πως λειτουργεί η επανάληψη, η εξέλιξη και η παραλλαγή).

- Ομαδικός αυτοσχεδιασμός στο θέμα: εξασφάλιση τροφής στην πρωτόγονη ζωή. Οι μετέχοντες με αργό παλμό «μετακινούν» στο χώρο κινήσεις που αναπαριστούν στιγμές από κυνήγι, σπορά, θερισμό, συλλογή καρπών, βολβών, αλιεία κλπ (αλλάζουν κίνηση κάθε 8 ή περισσότερους χρόνους).

Φάση Γ: Ανάπτυξη του θέματος

- Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες ανά τέσσερις για τη δημιουργία και σύνθεση κινητικής συνέχειας στο θέμα ξηρασία – επίκληση στη βροχή.

Φάση Δ: Το θέμα/ χορός

- Εκτέλεση του χορού «επίκληση στη βροχή» με παρουσίαση: σε ρόμβο
- Όλοι οι μετέχοντες εκτελούν έναν τελικό χορό με ελεύθερο αυτοσχεδιασμό με ρυθμό από αφρικάνικα djembe

Φάση Ε: Κλείσιμο

- Έρχονται σε κύκλο με τον αργό παλμό, συνεχίζουν επιτόπου βήμα, απλώνουν το χέρι στη φύση παίρνουν κάτι (ο καθένας σκέφτεται τί) και το προσφέρουν σε κάποιον (ο καθένας σκέφτεται σε ποιόν).
- Τα παιδιά κάθονται σε κύκλο μιλούν για το «δώρο» μετά στρέφουν το ένα πίσω απ' το άλλο, ακουμπάνε τα χέρια στην πλάτη του μπροστινού του και του «δίνουν» ένα ρυθμό, αυτός προσπαθεί να τον μεταδώσει με ακρίβεια ίδια στον μπροστινό του κοκ. Ο τελευταίος «χτυπάει» τον ρυθμό δυνατά παλαμάκια.

ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ - ΚΙΝΗΣΗΣ

Ε + ΣΤ τάξεων του Δημοτικού Σχολείου

Τίτλος «χαϊκού»

{χαϊκού είναι Ιαπωνικό σύντομο ποίημα τρίστιχο με τη μορφή 5/ 7/5 και περιγράφει μια εικόνα της φύσης.}

Από τα βασικά εργαλεία: Δημιουργικότητα/ στοιχειώδεις ενέργειες από την έμπνευση ως τη σκηνική δράση.

Ενότητα: Τρόποι δημιουργίας χορογραφίας με κινητική απόδοση λέξεων.

Θέμα: Αξιοποίηση των θεμελιωδών στοιχείων της κίνησης για την απόλαυση από τη χορευτική δημιουργία/ την κινητική απόδοση ενός σύντομου ποιητικού κειμένου.

Στόχοι:

- Να συνειδητοποιεί το σώμα του στο χώρο και τη δυνατότητα που αυτό έχει να «μιλά» και να εκφράζεται.
- Να δέχεται τις προτάσεις των άλλων και να δουλεύει με ενθουσιασμό τόσο πάνω στις δικές του προτεινόμενες κινήσεις όσο και των υπολοίπων μελών της ομάδας του για την ολοκλήρωση κοινής ροής.
- Να παρακολουθεί τη δράση άλλων.
- Να μπορεί να σχολιάζει το αποτέλεσμα και να ασκεί καλοπροαίρετη κριτική στη δημιουργία των συμμαθητών του.

Χώρος: Η τάξη και προτιμότερη αίθουσα με ξύλινο πάτωμα . (Αν αποφασίσουμε να προσεγγίσουμε το θέμα με απόδοση χιπ χοπ τότε μπορεί και σε ανοιχτό χώρο).

Υλικά: χαρτί του μέτρου, μαρκαδόρους.

Μουσική: Kitaro/Silk Road, Μάνος Χατζιδάκις /Η μελαγχολία της ευτυχίας

Προτεινόμενη διάρκεια: 2 διδακτικές ώρες.

Τεχνική Ανάπτυξη

Φάση Α: α. πρόθεση του μαθήματος

- Οι μαθητές κάθονται σε κύκλο. Ξεκινάει ένας και λέει μια εικόνα που την πλάθει εκείνη τη στιγμή. Ο επόμενος με αρχή την τελευταία του λέξη συνεχίζει με μια άλλη εικόνα, κοκ.
- Ο εκπαιδευτικός μιλά με λίγα λόγια στους μαθητές για το χαϊκού και τους διαβάζει 2 – 3 Ιαπωνικά χαϊκού (του Ματσούο Μπασό σε μετάφραση πχ του Σωκράτη Σκαρτσή)

A.

Μεσάνυχτα- κάτω από το φεγγάρι

Μυστικό σκουλήκι

Σκάβει το κάστανο.

B.

Κάτω από την πανσέληνο

Περπατούσα γύρο στη λίμνη

όλη τη νύχτα

β. ζέσταμα /προετοιμασία του σώματος

- Οι μαθητές ξεκινούν ένα σύντομο σωματικό ζέσταμα, με τη μέθοδο της μίμησης ή με αυτοσχεδιασμό κατευθυνόμενο από τον εκπαιδευτικό, ο οποίος τους οδηγεί σε επαναλαμβανόμενες κινήσεις του σώμα τέτοιες που δημιουργούν σχήματα με ευθείες και κύκλους και κατόπιν τους προτείνει ή τους προτρέπει σε κινήσεις με τις οποίες το σώμα δημιουργεί τα γράμματα του ελληνικού αλφάβητου στο χώρο για να γραφτούν λέξεις από τα χαικού τα οποία ξαναακούγονται, καθώς ο εκπαιδευτικός τα επαναλαμβάνει.

Φάση Β: εισαγωγή στο θέμα/ διερεύνηση, αναζήτηση, ανάπτυξη του κινητικού τους λεξιλογίου

- Η ομάδα τρέχει στο χώρο με ρυθμό σιγά, γρήγορα, πιο γρήγορα. Όταν ακουστεί stop η ομάδα σταματά κι ανάλογα με το ζητούμενο μένει ακίνητη σε σχήμα με σώμα να τεντώνεται, να μαζεύεται, να λυγίζει, να στρίβει να αλλάζει σχήματα και επίπεδα στο χώρο.

Η άσκηση συνεχίζεται με ακινησίες από λέξεις των χαικού τις οποίες λέει ο εκπαιδευτικός και τις οποίες οι μετέχοντες δοκιμάζουν να αποδώσουν ως αίσθηση.

- Οι μετέχοντες στέκονται, κάθονται ή ξαπλώνουν σ' όποιο σημείο της αίθουσας επιθυμούν. Ο εκπαιδευτικός αφού πληροφορήσει τους μαθητές ότι χαικού έχει γράψει κι ο έλληνας ποιητής Γιώργος Σεφέρης τα «χαικάι» διαβάσει δύο τουλάχιστον από τα παρακάτω

A.

Στάξε στη λίμνη
μόνο μια στάλα κρασί
και σβήνει ο ήλιος

β.

Γυμνή γυναίκα
το ρόδι που έσπασε
ήταν γεμάτο αστέρια.

Γ.

Πού να μαζεύεις
τα χίλια κομματάκια
του κάθε ανθρώπου.

Δ.

Βουλιάζει ο κόσμος
κρατήσου, θα σ' αφήσει
μόνο στον ήλιο.

Οι μετέχοντες αντιδρούν κινητικά στις λέξεις προσπαθώντας να δίνουν αυθόρμητα την αίσθηση για τη λέξη, (π.χ. αν στον πρώτο άκουσμα της λέξης "αστέρια" κάποιο μέλος έδωσε την κίνηση: όρθια θέση, ανάταση των χεριών, βλέμμα και κεφάλι στραμμένο στον ουρανό. Τις επόμενες φορές που θ' ακουστεί η λέξη "αστέρια" το παιδί αυτό θα προσπαθήσει να δώσει περίπου την ίδια κίνηση, αλλά θα παραμείνει ανοιχτό σε όποια δυνατή έμπνευση το οδηγήσει η αρχική κίνηση). Τα μέλη της ομάδας δεν είναι απαραίτητο ν' αντιδρούν σ' όλες τις λέξεις, αλλά σ' αυτές που είναι «δυνατές» γι' αυτό.

Δοκιμάζουν αυτήν την άσκηση μερικές φορές κι ο εκπαιδευτικός βοηθά στην έκφραση με προτάσεις που αφορούν στα θεμελιώδη στοιχεία του χορού (χώρος,

μορφή) να κινηθούν δηλαδή με εναλλαγές, στη θέση και στο σχήμα του σώματος ώστε να υπάρξουν ποικίλες κινητικές αντιδράσεις ως απαντήσεις στις λέξεις και συνεχίζοντας να ερευνούν τις κινήσεις να δημιουργήσουν το τελικό προσωπικό τους κινητικό «κείμενο» του χαϊκού.

Ή

- Προσπαθούν μεταγραφή των γραμμάτων σε σωματικά σχήματα (καμπυλόγραμμο - ευθύγραμμο). Δημιουργούν μορφές στρογγυλές και γωνιακές, τα γράμματα λέξεων του χαϊκού, με το σώματα σε διάφορα επίπεδα και κίνηση την οποία αρχικά οδηγεί ένα συγκεκριμένο μέλος του σώματος (πχ μύτη, κεφάλι, παλάμη, αγκώνας δάχτυλο, πέλμα, γόνατο κλπ) και κατόπιν με ολόκληρο στο σώμα

Φάση Γ: Ανάπτυξη του θέματος / σύνθεση/εκτέλεση/ χορός

- Γίνονται ομάδες των πέντε ατόμων και δημιουργούν από κοινού μια χορογραφία όπου ο καθένας υποβάλλει την ατομική ανακάλυψη (απόδοση της αίσθησης ή τη «γραφή» της λέξης στο χώρο) στην ομάδα για κοινή δημιουργία χορευτικής σύνθεσης (διδάσκουν τις κινήσεις που ανακάλυψαν ο ένας στον άλλον, επιλέγουν από τις κινητικές προτάσεις με συζήτηση την καταλληλότερη και δομούν μια σύνθετη κινητική ροή για ένα από τα «χαι κου» (χρησιμοποιούν επιπλέον κινητική ή μετακίνηση που θα ορίσει ο εμπνευστής π.χ. βήμα αργό ή γρήγορο, τρέξιμο ανάλαφρο ή δυνατό, άλμα, στροφή, ισορροπία κ.λ.π.).

ή

- Σε ομάδα των πέντε ατόμων εντάσσουν το χαϊκού και άλλα αυτοσχέδια τρίστιχα σε ρυθμική σύνθεση + τραγούδι hip hop και στη συνέχεια πάνω σε αυτή τη σύνθεση δημιουργούν από κοινού μια χορογραφία με κινήσεις hip hop.

Φάση Δ: Το θέμα /εκτέλεση / χορός

- Παρουσιάζουν τις «χαι κου» χορογραφίες - δημιουργίες τους στους συμμαθητές τους οι οποίοι δίνουν τίτλους στις χορογραφίες που βλέπουν.

ή

- Εκτέλεση της χορογραφίας hip hop και feedback από την ομάδα θεατών σε αυτήν των δραστών – χορευτών.

Φάση Ε: Αποθεραπεία /αποτίμηση/ feedback

- Κάθονται σε κύκλο για το παιχνίδι «Ροή της ενέργειας» η αριστερή παλάμη «κοιτά» προς πάνω και τη δεξιά παλάμη κάτω, οι μετέχοντες πλησιάζουν τα χέρια τους στα χέρια των διπλανών τους. Κλείνουν τα μάτια και προσπαθούν να νοιώσουν την ενέργεια να κυκλοφορεί, χωρίς να ακουμπήσουν τα χέρια μεταξύ τους. Πριν ανοίξουν πάλι τα μάτια ακουμπούν τα χέρια, παραμένουν για λίγο σε αυτή την επαφή και μετά ανοίγουν τα μάτια .
- Σε χαρτί του μέτρου δοκιμάζουν να γράψουν ενώ μικρό τρίστιχο από την εμπειρία της συνάντησης ή ζωγραφίζουν μια εικόνα ή εικονογραφούν το τρίστιχο συμμαθητή τους .

ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ - ΚΙΝΗΣΗΣ Για το ΓΥΜΝΑΣΙΟ

Τίτλος: «Μαζί /όχι μόνος»

Από τα βασικά εργαλεία: Επαφή με τον κόσμο του χορού/ Σχολές, ρεύματα και στυλ στο σύγχρονο χορό.

Ενότητα: Contact improvisation

Θέμα: Εξερεύνηση του σημείου επαφής / άγγιγμα, γλίστρημα

Διερεύνηση των εκφραστικών ικανοτήτων του σώματος, σε σχέση και επαφή με άλλο κινούμενο σώμα, μέσω του **contact improvisation** «εξ' επαφής αυτοσχεδιασμού».

Οι μεγάλες σωματικές αλλαγές στο σώμα των παιδιών, αυτής της ηλικίας επιβάλλουν προσοχή στην εφαρμογή αυτής της προσέγγισης του χορού. Είναι όμως απαραίτητη, η διαδικασία αποσεξουαλικοποίησης του σώματος και η επανεκπαίδευση του ανθρώπου στην σωματικότητα και την σωματική επαφή και ο «εξ' επαφής αυτοσχεδιασμός» είναι ο πλέον κατάλληλος τρόπος.

Στόχοι:

- Να ξεπεράσουν το φόβο του αγγίγματος
- Όταν κινούνται σε επαφή με άλλο σώμα
- Να εξερευνούν την κίνηση
- Να ακολουθούν το σημείο επαφής, να μοιράζονται την ισορροπία και τη δύναμη
- Να συνεργάζονται

Χώρος:

Αίθουσα χορού με ξύλινο πάτωμα, δεν προτείνεται η χρήση καθρέπτη.

Υλικά:

Μπαλόνια όσα οι μισοί μαθητές,

Μουσικές:

Ryuichi Sakamoto / Energy flow

Nick Cave / Into My Arms

György Ligeti/ Piano Étude no. 16, Pour Irina

Nino Rota / A Time For Us

Προτεινόμενη διάρκεια:

Δυο διδακτικές ώρες

Τεχνική ανάπτυξης**Φάση Α:****1. πρόθεση του μαθήματος**

- Όρθιοι σε κύκλο. Γίνεται σύντομη αναφορά στην τεχνική.
- Δίνουν τα χέρια στον κύκλο και έτσι μαζί κάθονται όλοι σταυροπόδι. Αφήνουν τα χέρια κι ο εκπαιδευτικός εντοπίζει σε αυτήν την πρώτη επαφή την πιθανή αμηχανία. Στη συνέχεια εστιάζει στον τρόπο με το οποίο η λεκάνη ακουμπά στο πάτωμα (εντοπισμός της επαφής και ευκαιρία για αναφορά στη σωστή στάση)

2. ζέσταμα

- Ατομικά: προετοιμασία για κίνηση ένα ελαφρύ ζέσταμα. με ατομικές ασκήσεις εύρεση του κέντρου και εξερεύνηση του σημείου επαφής (με το πέλμα στο πάτωμα, τα χέρια μεταξύ τους κλπ/ με άγγιγμα και γλίστρημα/touching & sliding)

- σε ζευγάρια: με την τεχνική τσί μασάζ (κατάλληλο να προετοιμάσει το σώμα με διατάσεις) και κατόπιν σε ζευγάρια εξερεύνηση του σημείου επαφής του σώματός τους με τον άλλον, προσπαθώντας άγγιγμα και γλίστρημα/ touching & sliding

Φάση Β: εισαγωγή στο θέμα/ αναζήτηση νέων λύσεων σε κινητικά προβλήματα

Στη δημιουργία χορού σε επαφή με άλλο σώμα προτείνονται παιχνίδια για το ξεπέρασμα του φόβου του αγγίγματος, για την αίσθηση του χρόνου, τον προσανατολισμό στον χώρο και τη σχέση με τον παρτενέρ.

- Η ομάδα χωρίζεται σε ζευγάρια, στέκονται απέναντι. Ξεκινά ο ένας και στύβει το σώμα του άλλου σαν να πρόκειται για «ένα σφουγγάρι» (χέρια, πόδια, πρόσωπο, κορμό) με τα χέρια του στην αρχή μετά χρησιμοποιεί όλο το σώμα (όσο του επιτρέπει η εξοικείωση του με την σωματική επαφή)
- Το ένα μέλος του ζευγαριού κλείνει τα μάτια «τυφλός» και αφήνεται στον συμπαίκτη του «οδηγητή» να τον μετακινήσει με προσοχή και ασφάλεια στο χώρο κρατώντας τον από το χέρι. Όταν σταματήσουν ο «τυφλός» χωρίς να ανοίξει τα μάτια του δείχνει με το δείκτη του χεριού του / απαντά στην ερώτηση του «οδηγητή» *δείξε μου που πιστεύεις ότι βρίσκεται η έξοδος της αίθουσας.*
- Σε ζευγάρια δουλεύουν με την τεχνική «μάρτυρας – δράστης» ο ένας κλείνει τα μάτια και κινείται (η μουσική διευκολύνει την κίνηση Nino Rota / A Time For Us) την αίσθηση από την προηγούμενη άσκηση σε ζευγάρια ενώ ο άλλος με μάτια ανοιχτά είναι εκεί για να τον προστατεύει.

ή

- Σε ζευγάρια. Το ένα μέλος της ομάδας «Αίολος» σπρώχνει κατά βούληση ένα συμπαίκτη του «φύλλο», ο οποίος κινείται ανάλογα με τη δύναμη και την κατεύθυνση που δίνει στο φύσημά του ο «Αίολος».

μουσική: Ryuichi Sakamoto: Energy flow

- Τα ίδια ζευγάρια αποφασίζουν από κοινού μια επαφή πχ (ώμο με ώμο ή μέτωπο με μέτωπο) κρατούν ανάμεσα τους ένα μπαλόνι και μετακινούνται στο χώρο στην αρχή αργά και μετά πιο γρήγορα με προσοχή ώστε να μην τους φύγει το μπαλόνι.

Ανάπτυξη: δοκιμάζουν, αντί για προσεκτική μετακίνηση στο χώρο, να χορέψουν αυτοσχεδιάζοντας πάνω στην μουσική, διατηρώντας το μπαλόνι ανάμεσά τους.

Φάση Γ: Ανάπτυξη του θέματος / σύνθεση

- Τα μέλη της ομάδας τρέχουν ανακατεμένα στο χώρο, περνώντας ανάμεσα στους άλλους προσπαθούν να μη πέφτουν πάνω τους (βελτίωση τρεξίματος, προσανατολισμού στο χώρο). Ο εμπυχωτής δίνει σινιάλο που σημαίνει ότι η ομάδα πρέπει να μείνει ακίνητη και ζητά από τα μέλη ν' αγγιχτούν μεταξύ τους δυο – δυο (ένα μέρος του σώματος του ενός θ' αγγίζει το ίδιο μέρος του άλλου, π.χ παλάμες, αγκώνες, ώμοι, πλάτες λεκάνη κ.λ.π.

- Δουλεύουν εκτελώντας αυτοσχεδιασμό ανά ζευγάρια, επαναλαμβάνουν, με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού, μερικές φορές στη σειρά τα αγγίγματα (π.χ παλάμες, αγκώνες, ώμοι, πλάτες λεκάνη κλπ.) ώσπου να μπορούν να θυμούνται μόνοι τους τη διαδοχή των αγγιγμάτων.

Φάση Δ: Το θέμα: εκτέλεση/ χορός

- Παρουσιάζουν εκτελώντας αυτοσχεδιασμό ανά τρία ζευγάρια, ενώ οι υπόλοιποι μαθητές γίνονται θεατές (μετά αλλάζουν ρόλους). Με μουσική π.χ. Nick Cave: Into My Arms, αφού μπορούν και θυμούνται την διαδοχή των αγγιγμάτων: παλάμες, αγκώνες, ώμοι, πλάτες λεκάνη κλπ. επιδιώκουν, με ροή,

να γλιστρούν από την μία επαφή στη άλλη και ελεύθερα συντονίζουν τον προσωπικό τους ρυθμό και κίνηση με το ρυθμό και κίνηση του άλλου {παρτενέρ} ώστε να δημιουργήσουν έναν διάλογο, έναν δρόμο κίνησης και έκφραση με αγγίγματα και γλιστρήματα εστιάζοντας στο σημείο επαφής με προσοχή και συγκέντρωση για να μοιράζεται εξίσου η ισορροπία και η δύναμη στα δυο κινούμενα σώματα.

Δίνεται λίγος χρόνος για συζήτηση.

Φάση Ε: Αποθεραπεία /αποτίμηση/ feedback

- Γίνονται ομάδες των 6 ατόμων (3 ζευγάρια).
Ο ένας ξαπλώνει ανάσκελα χαλαρά στο πάτωμα και οι άλλοι 5 ψάχνουν τρόπους να τον σηκώσουν. Μπορούν οι δύο να πιάσουν τα πόδια, δυο τον κορμό κι ένας το κεφάλι, τον σηκώνουν μαλακά και με προσοχή τον μετακινούν στο χώρο και τον κατεβάζουν μαλακά πάλι κάτω.
- Όλη η ομάδα – τάξη ταυτόχρονα με μουσική György Ligeti, Piano Étude no. 16, Pour Irina, και τις οδηγίες του εκπαιδευτικού, σχηματίζουν ένα δέντρο ή θάμνο μετακινούμενοι αργά, με μάτια κλειστά ο ένας κοντά στον άλλον, σε σωματική επαφή. Το δέντρο βλασταίνει, μεγαλώνει, καρπίζει, γερνάει και ακουμπάει στη γη.
- Ανοίγουν τα μάτια με κυλίσματα κάνουν κύκλο, κάθονται σταυροπόδι και κάθε παιδί έχει στη διάθεσή του ένα λεπτό για να μιλήσει για την εμπειρία.

ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΧΟΡΟΥ – ΚΙΝΗΣΗΣ

ΓΥΜΝΑΣΙΟ και Ε + ΣΤ τάξεις του Δημοτικού Σχολείου

Τίτλος: «Λι Σουν Κλωθώ»

Βασικά εργαλεία: Διάλογος με άλλες μορφές τέχνης.

Ενότητα: Δημιουργική εμπειρία: διάλογος με την εικαστική τέχνη.

Θέμα: Αναδημιουργία από 3 σχέδια ζωγραφικής.

Για το παράδειγμα προτεινόμενα είναι 3 σχέδια του έλληνα ζωγράφου
Χρήστου Μαρκίδη

Απόλαυση από την (ανα)δημιουργία. Αξιοποίηση των θεμελιωδών στοιχείων της κίνησης (χώρος, δυναμική) για την απόδοση (την κινητική μετάφραση) ενός εικαστικού έργου. Διερεύνηση της έννοιας της έκφρασης μέσα από την ποιότητα της κίνησης, η οποία στηρίζεται στο σχήμα που προκύπτει από διαφορετικούς τρόπους στήριξης και μέσα από την ποιότητα της κίνησης, η οποία στηρίζεται στη δυναμική της.

Στόχοι:

Οι μαθητές:

- Να ελέγχουν την κίνησή τους και να την προσανατολίζουν με ακρίβεια σε ότι επιθυμούν να εκφράσουν.
- Να αποδίδουν με κίνηση άλλες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης.
- Να μπορούν να συνδημιουργούν και να εκφράζουν τη γνώμη τους, την προτίμησή τους, τις σκέψεις τους για τη δημιουργία.

επιμέρους στόχοι:

- Να κάνουν μια πρώτη παιγνιώδη επαφή με τη θεωρία των πιθανοτήτων (παιχνίδι με τα ζάρια) για την επιλογή της σειράς των κινήσεων στη σύνθεση.
- Να εκφράζουν με λόγο αλλά και κίνηση αυτό που νιώθουν παρατηρώντας ένα έργο τέχνης.

Χώρος: Ο ανοιχτός χώρος αποτελεί περιοριστική συνθήκη για τον πειραματισμό και την έκφραση. Η τάξη είναι μια λύση και βέβαια προτιμότερη η αίθουσα χορού με ξύλινο πάτωμα.

Υλικά: σε slides τα σχέδια (η επιλογή μπορεί να είναι άλλες εικαστικές δημιουργίες/πίνακες, φωτογραφίες, εικόνες γλυπτών κ.α.)

Μουσική:Για τη διάθεση της χαρά:

dead can dance/ saltarello

Yann Tiersen/la valse d'amelie

Για σοβαρές διαθέσεις:

Tavener/ The Last Sleep of the Virgin

Για πειραματισμό πάνω δυναμική της κίνησης:

Nikos Skalkottas/ processione all' acheronte,

Olivier Messiaen/ Le Traquet rieur,

Iannis Xenakis/Concret PH II

Προτεινόμενη διάρκεια: 2 - 3 διδακτικές ώρες

Τεχνική ανάπτυξης

Φάση Α: α. ζέσταμα / πρόθεση του μαθήματος

- Οι μαθητές έρχονται όρθιοι σε κύκλο και ο εκπαιδευτικός λέει λίγα λόγια για την πρόθεση του μαθήματος (δημιουργία ροής βασισμένη σε σχέδια του ζωγράφου).
- Οι μαθητές ξεκινούν με σύντομο σωματικό ζέσταμα (μέθοδο της μίμησης προτύπου /Αναγεννησιακή σημασία του όρου. Δουλεύουν αραιωμένοι στο χώρο απέναντι από τον εκπαιδευτικό, ο οποίος τους οδηγεί αξιοποιώντας τις δυνατότητες της κίνησης μέσα από τη σχέση σώματος και δυναμικής, σώματος και χώρου:
  - με τις δυο βασικές ποιότητες κίνησης (με όρους εικαστικούς για την δυναμική της κίνησης βαθύ και παλ χρώμα/ φωτεινότητες και σκιερά μέρη)
  - να κινηθούν με εναλλαγή μαλακών και δυνατών κινήσεων, στα διάφορα επίπεδα στο χώρο (ψηλά, χαμηλά, πολύ χαμηλά).

β. αναζήτηση νέων λύσεων σε κινητικά προβλήματα

- Η ομάδα τρέχει στο χώρο. Όταν ακουστεί stop η ομάδα σταματά και μένει ακίνητη στη θέση της με έναν τρόπο που το σώμα θα στηρίζεται σε μέρη, τα οποία έχει απ' τα πριν ορίσει ο εμπνευστής π.χ. σημεία στήριξης είναι οι πατούσες και το δεξί χέρι. Σε σχήμα άλλοτε μικρό κι άλλοτε μεγάλο (το μικρό απαντά κινητικά στην οδηγία «Μαζέψτε το σώμα σαν μια μπαλίτσα πολύ μικρή» και το μεγάλο «Γίνεται όσο πιο μεγάλοι μπορείτε, απλωθείτε στο χώρο»). Με αυτόν τον τρόπο εξερευνούν τη φυσική ικανότητα του σώματος να αλλάζει σχήμα στο χώρο. Θίγεται επίσης η έννοια της έκφρασης μέσα από την ποιότητα της κίνησης, η οποία στηρίζεται στο σχήμα που προκύπτει από διαφορετικούς τρόπους στήριξης και δουλεύεται η ανάπτυξη της ισορροπίας και της εργονομίας.
- Δοκιμάζουν να κινηθούν στις οδηγίες του εκπαιδευτικού, με εναλλαγές, άλλοτε αφήνοντας το βάρος του σώματος και άλλοτε ελέγχοντάς το, με ένταση και χαλαρά, με τραντάγματα και ροή από το ψηλό επίπεδο στο χαμηλό κι αντίθετα έτσι καθώς αυτοσχεδιάζουν πάνω στη δυναμική με μουσική (Nikos Skalkottas: processione all' acheronte ή Olivier Messiaen: Le Traquet rieur ή Cirque de soleil allegria)

Φάση Β: εισαγωγή στο θέμα

προβολή slides των τριών σχεδίων

- Ο εκπαιδευτικός ζητά από την ομάδα – τάξη των μαθητών σε κάθε εικόνα να αντιδρά με κίνηση, για 20'', εξερευνώντας την μορφή στην εικόνα (σαν ο μαθητής να είναι ο ίδιος η εικόνα). Κατόπιν κάθε μαθητής αντιδρά με κίνηση για 20'' κινούμενος:

α. όπως ένα λιοντάρι που επιτίθεται σε ένα ελάφι

β. όπως μια γάτα τρίβει το κεφαλάκι της στα πόδια ενός φιλόζωου ανθρώπου (Θίγεται η έννοια της έκφρασης μέσα από την ποιότητα της κίνησης, η οποία στηρίζεται στη δυναμική της).

- Ένας μαθητής μπαίνει στο «φωτεινό κάδρο» της προβολής και αναπαριστά με το σώμα του ένα από τα σχέδια με μια ακινησία. Άλλος μαθητής αναγνωρίζει πιο από τα τρία σχέδια είναι το λέει και μπαίνει κι αυτός για να πάρει θέση με ένα σχήμα από τα άλλα δυο. Ένας τρίτος κάνει το ίδιο και αναπαριστά το τελευταίο σχέδιο. Τώρα είναι τρεις μαθητές δίπλα ο ένας στο άλλον στο «φωτεινό κάδρο». Όταν αρχίζει η μουσική τότε οι τρεις μαθητές/ τα «ακίνητα σχέδια» αρχίζουν αργά να κινούνται. Κάθε που η μουσική σταματά μένουν ακίνητοι. Μουσική: Cirque du Soleil/allegria.

Φάση Γ: Ανάπτυξη του θέματος

προβολή slides των τριών εικόνων/ σχεδίων

- Οι μαθητές επιχειρούν οργάνωση και σύνθεση με αφετηρία τη στάση της ανθρώπινης φιγούρας του σχεδίου, ως εναρκτήρια θέση για μια συνέχεια κινήσεων και δράσεων του ανθρώπινου σώματος στο χώρο, έτσι όπως ο κάθε μαθητής φαντάζεται το ζωντανέμα του σχεδίου.

- Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες ανά τέσσερεις. Συζητούν για μια αίσθηση ή τα συναισθήματα που απορρέουν από την κάθε εικόνα. Σε κάθε μια από τις εικόνες το σώμα έχει ένα κρυφό κείμενο, το οποίο καλούνται να ανακαλύψουν από κοινού στις ομάδες τους, απαντώντας στα ερωτήματα:

α. Τι συμβαίνει στο σώμα λίγο πριν τη στιγμή που ο ζωγράφος έχει αποδώσει στο συγκεκριμένο έργο.

β. Τι κάνει το σώμα αμέσως μετά από αυτή τη στιγμή.

Έτσι για την κάθε ομάδα προκύπτουν 9 κινήσεις (3 X 3) ως καμβάς /αρχικό υλικό για δημιουργία κινητικής ροής.

- Ενώνονται ανά δυο ομάδες και η κάθε ομάδα δείχνει τις 9 κινήσεις στους καινούργιους «εταίρους». Μαζί (8 μαθητές σε κάθε ομάδα πια) έχουν ως αρχικό υλικό 18 κινήσεις. Δουλεύουν για τη δημιουργία και σύνθεση κινητικής συνέχειας. Επιπλέον πρέπει να αξιοποιήσουν την οδηγία να επινοήσουν μια αρχική κίνηση και μια τελική, καθώς και να χρησιμοποιήσουν ενδιάμεσες μετακινήσεις/ συνδέσεις (περπατήματα, τρέξιμο, κυλίσματα). Αποφασίζουν τη διάθεση της σύνθεσης τους (χαρούμενη ή σοβαρή) και επιλέγουν από προτινόμενες μουσικές όποια θεωρούν ότι είναι κατάλληλη.

(Για την επιλογή της σειράς των κινήσεων, στο Γυμνάσιο, προτείνεται να στηριχτούν στο (παιχνίδι με τα ζάρια) να παρατηρήσουν την περιοδικότητα της επανάληψης και έτσι να υπάρξει διασύνδεση και εισαγωγή στη **θ ε ω ρ ί α π ι θ α ν ο τ η τ ω ν**)

Φάση Δ: Το θέμα /εκτέλεση / χορός

Παρουσίαση της σύνθεσης και συζήτηση. Οι μαθητές - θεατές εκφράζουν τις σκέψεις τους για τη δημιουργία που παρουσίασαν οι μαθητές - ερμηνευτές, χωρίς κριτική διάθεση και χωρίς την επιθυμία αποτίμησης καλού ή κακού.

Φάση Ε: Κλείσιμο

Σε κύκλο όλοι σταυροπόδι κλείνουν τα μάτια και για λίγα λεπτά συγκεντρώνονται στην αναπνοή τους. Αναπνέουν αργά και βαθιά. Με μουσική (Giya Kancheli / Psalm 23) αφήνουν τον κορμό να κινηθεί ελαφρά για να εκφράσει την αίσθηση που άφησε στο σώμα τους η συνάντηση και μετά σβήνουν την κίνηση αργά καθώς γίνεται fade out στη μουσική.

βιβλιογραφικές προτάσεις στην ελληνική (Ενδεικτικά)

1. GOUGH, M., (2008) «Γνωριμία με τον χορό» μτφρ ΣΑΒΡΑΜΗ, Κ., Dian, Αθήνα.
2. ΓΑΛΑΝΗ, Μ., (2010) «Ο χορός στην εκπαίδευση» Ίων εκδ. Έλλην, Αθήνα
3. MISSMAHL I., (1992) «Jazz, Μοντέρνος χορός» εκδ Salto, Θεσσαλονίκη
4. ΠΑΠΑΠΟΣΤΟΛΟΥ – ΚΑΛΑΜΠΟΥΚΑ, Β., (1990) «Έντεχνος χορός: διατάξεις και ενδυνάμωση» εκδ Salto, Θεσσαλονίκη
5. ΡΑΦΤΗΣ Α., (1993) «Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Χορού» Θέατρο Ελληνικών
6. ΣΑΒΡΑΜΗ, Κ. (1990) «Κινησιογραφικά», Αθήνα.
7. ΦΕΤΣΗ, Α., ΠΑΤΙΝΙΩΤΗ, Ε., «Χορός» Σημειώσεις για ΤΕΑΦΑΑ, Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

βιβλιογραφικές ξενόγλωσσες προτάσεις (Ενδεικτικά)

1. BILLMANN- SCHOTT F., «Quand la Danse Guérit: Approche anthropologique de la Fonction Thérapeutique de la Danse» Association pour le Développement de l' Expression Primitive, Paris.
2. BILLMANN- SCHOTT F., (1992) «Χοροθεραπεία με την Πρωτόγονη Έκφραση» Τρόπος Ζωής, Αθήνα.
3. BILLMANN- SCHOTT F., (1995) «Χοροθεραπεία με την πρωτόγονη έκφραση Franncce Schott – Billmann», Εκδ. Τρόπος ζωής, Αθήνα
4. DREWE - BERGMANN, S., «Creative dance» Detselig Enterprises Ltd. Calgary, Alberta, Canada.

5. GREEN - GILBERT, A., (1992) «Creative Dance for Children» National Dance Association AAHPERD, Seattle.
6. JOYCE M., «First Steps in Teaching Creative Dance» Mayfield, Palo Alto.
7. KLETT - VERLANG, E., «Dance education: basic principles and models for nursery and primary school» translation MURRAY, M., Schott & Co Ltd, London
8. LABAN R., «The Mastery of Movement, 2nd Edition, Mc Donald and Evans, London
9. MILLE (de) A., «The book of the dance» N. York, Golden Press.
10. PAYNE H., (1990) «Creative Movement and Dance» Wilslow Press.
11. POSEY, E. (1988). «Discipline-based arts education-Developing a dance curriculum». Journal of Physical Education, Recreation, and Dance, 59 (9), 61-64. EJ 393 013.
12. SCHWARTZ, P. (1991). Multicultural dance education in today's curriculum. Journal of Physical Education, Recreation, and Dance, 62, 45-48.

Προτεινόμενες μουσικές:

Rene Aubry /Apres la pluie
 Ayub Ogada /Kothiboro
 Arvo Pärt / Symphony No. 3, I
 Bach /Prelude BWV 998
 Bach/Allegro BWV 998
 Bach/ Fugue BWV 998
 Bach - B minor Mass - 13 - Credo in unum Deum
 Beethoven / Fur elise
 Bizet Karmen / ταυρομάχοι
 Bjork /All is full of love
 Nick Cave / Into My Arms
 Jani Christou / Mysterion
 Chopin / Nocturne No.21
 Cirque du Soleil/allegria

Debussy/La Mer - First Movement
Debussy/ Clair de lune
Dead Can Dance /Saltarello
Guem / Le Serpent
Guem / Rythmes Africains, Afro
Guem «solo de Derbouka»
Manos Hadjidakis/ New York Rock & Roll Ensemble Dedication
Μάνος Χατζηδάκις /Το χαμόγελο της Τζοκόντα
Χατζηδακίς, Νταντωνάκη- Σ' αγαπώ
PJ Harvey / Who Will Love Me Now
Giya Kancheli. À la Duduki
Giya Kancheli / Psalm 23
Wolfgang Amadeus Mozart / Piano Concerto No. 21 – Andante
Madredeus/Pastor
Maurice Ravel /«Daphnis et Chloë - Suite No. 2»
Messiaen L'Ascension, for solo organ Part One
Olivier Messiaen: Le Traquet rieur (1956-58)
Zbigniew Preisner/Les Marionettes
Zbigniew Preisner /Labirynt
Ryuichi Sakamoto/ Energy flow
pierre schaeffer - "etude aux chemins de fer"
Nikos Skalkottas/ processione all' acheronte,
Shostakovich /Piano Concerto No. 2: II. Andante
Shostakovich Quartet No 8 Movements I and II
Stravinsky/ The Rite of Spring
Stravinsky/ Petrushka
Tavener /The Last Sleep of the Virgin
Yann Tiersen/ La plage -
Yan Tirssen/ Amelie: La valse
Tom Waits Coney Island Baby
Vivaldi/ four Seasons, autumn

Vivaldi/ four Seasons, Spring

Iannis Xenakis: Concret PH II

Τραγούδια για το φεγγάρι

Πάμε μια βόλτα στο φεγγάρι - Μάνος Χατζιδάκις

Χάρτινο το φεγγαράκι Μάνος Χατζιδάκις

Το φεγγάρι είναι κόκκινο Μάνος Χατζιδάκις

Κοίτα μια νύχτα: Θάνος Μικρούτσικος

Αστέρι μου φεγγάρι μου Μίκης Θεοδωράκης

Ο ήλιος βασιλεύει – Παραδοσιακό

Προτεινόμενες ηλεκτρονικές διευθύνσεις για υλικό

για τη σπύρα:

http://kyklodiwktion.blogspot.com/2011/04/blog-post_03.html

http://sp-naturalsciences.blogspot.com/2008/05/blog-post_30.html

πάνω στη σημασία των ονομάτων :

www.parents.gr/forum/showthread.php?t=27512

<http://users.sch.gr/babaroutsoup/pareababa/epikoinonia/onoma.htm>

<http://www.alaxezoi.com/onomata.html>

Προτεινόμενα video

Γλώσσα της τέχνης επεισόδιο: 008 | ΧΟΡΟΣ

Α΄ μέρος: <http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-view.aspx?tid=47817&tsz=0&act=mMainView>

Β΄ μέρος <http://www.ert-archives.gr/V3/public/pop-view.aspx?tid=56653&tsz=0&act=mMainView>

Stop motion video: "Her Morning Elegance" from the album The Opposite Side of the Sea written and produced by Oren Lavie <http://hmegallery.com/>

Video με εικόνες που απεικονίζεται η εξέλιξη της ανθρώπινης βιάδισης

Video με εικόνες από το κυκλοφοριακό του κέντρου της πόλης σε ώρες αιχμής και τη νύχτα

Contact improvisation

<http://www.youtube.com/watch?v=yzb9Hnjnd5g&feature=relate>

Fonteyn, Rudolf Nurejev

<http://www.youtube.com/watch?v=ykS1waEUrBw>

Lamentation - Martha Graham

<http://www.youtube.com/watch?v=xgf3xgbKYko&feature=related>

Alwin Nikolais- Modern Dance Pioneer

<http://www.youtube.com/watch?v=bODsLoPpiq8&feature=related>

Fensterputzer laveur de vitre pina bausch

<http://www.youtube.com/watch?v=mGQ-VD5hU3k&feature=related>

Tchaikovsky Swan lake, Margot Fonteyn, Rudolf Nurejev

<http://www.youtube.com/watch?v=ykS1waEUrBw>

Maya Plisetskaya dances Carmen

<http://www.youtube.com/watch?v=xQB1dz2IJeA>

Mikhail Baryshnikov in Giselle

http://www.youtube.com/watch?v=N8__iRsxG_A&feature=related

Mikhail Baryshnikov"Fastidious Horses" Vladimir Vysotsky

<http://www.youtube.com/watch?v=srSILAOKHs&feature=related>

Isadora Duncan

<http://www.youtube.com/watch?v=mKtQWU2ifOs&feature=related>

http://www.youtube.com/watch?v=4NGcXQc8bl4&feature=watch_respons

Laban - 52min documentary

<http://www.youtube.com/watch?v=IAEqU1mNk2k>

Mary Wigman's Witch Dance

<http://www.youtube.com/watch?v=Tp-Z07Yc5oQ&feature=related>

Martha Graham

<http://www.youtube.com/watch?v=Lr8OqS7glxk&feature=related>

Merce Cunningham-Roamin' 1 (1980)

http://www.youtube.com/watch?v=hXLs1wE04_s&feature=relmfu

Alwin Nikolais- Modern Dance Pioneer

<http://www.youtube.com/watch?v=bODsLoPpiq8&feature=related>

Bejart Heliogabale

http://www.youtube.com/watch?v=WY5_q64ZLlc&feature=related

Le Sacre Du Printemps by Pina Bausch

<http://www.youtube.com/watch?v=KXVuVQuMvgA>

zweiland - sasha waltz

<http://www.youtube.com/watch?v=bVDfTpwsvw8>

Dimitris Papaioannou -- MEDEA(2)

http://www.youtube.com/watch?v=C-w3_LR72bl&feature=related

Le P'tit Bal - De Coufle

<http://www.youtube.com/watch?v=XY9zyUbmApU&feature=share>

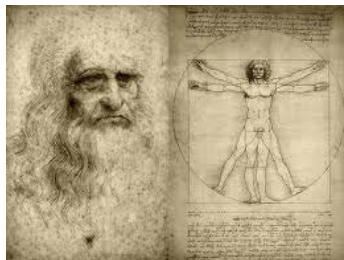
Motion Control Liz Aggiss/Billy Cowie/David Anderson's groundbreaking dance for camera film

<http://www.youtube.com/watch?v=8ZNXk1JZems&feature=related>

Weightless by Erika Janunger

<http://www.youtube.com/watch?v=iiJhRjBEm6o&feature=related>

Προτεινόμενοι πίνακες / έργα

Da Vinci

Kandinsky Composition VIII

Πικάσο: «Τρεις Μουσικοί»

Μιρό: κόκκινος ήλιος

Μιρό «ο κήπος»

Giacometti

Man Ray

«dance of the West» του Paul Klee

σχέδια του Μαρκίδη Χρήστου

Γ. Σταθόπουλου